

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ШАХНО АЛЬОНА ЮРІЇВНА

УДК 331.101.262:339.9:351

**МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛЮДСЬКОГО
КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Львів - 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки, організації та управління підприємствами ДВНЗ «Криворізький національний університет», Міністерство освіти і науки України, м. Кривий Ріг

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України
КУЗЬМІН ОЛЕГ ЄВГЕНОВИЧ,
Національний університет «Львівська політехніка»,
директор навчально-наукового інституту економіки і менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
МАСЛАК ОЛЬГА ІВАНІВНА,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
завідувач кафедри економіки

доктор економічних наук, професор
АНДРУШКІВ БОГДАН МИКОЛАЙОВИЧ,
Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя,
завідувач кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг

доктор економічних наук, професор
КРАЙНИК ОЛЬГА ПЕТРІВНА,
Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України,
професор кафедри економіки

Захист відбудеться 09 грудня 2019 р. о 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 в Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, 4-й корпус, ауд. 209^а).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий 08 листопада 2019 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,

д.е.н., доц.

Завербний А.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стратегічними напрямками розвитку України є розбудова інноваційно-інвестиційної моделі економіки, соціально-економічна спрямованість державного регулювання та інтеграція в європейський економічний простір. Кінець XX – початок XXI століття відзначається небувалим посиленням впливу глобалізації на розвиток світової економіки, виникненням нових економічних та соціальних інститутів. Значні масштаби та темпи інформаційного, інноваційного та інтелектуального розвитку охопили всі сфери життя суспільства, кардинально змінюючи розвиток світу, держав, населення. Нова ера глобалізації відкриває для людства не лише нові можливості розвитку, але й водночас створює нові проблеми та загрози.

За таких умов ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки є людина з її унікальними здібностями й можливостями, що стає рушійною силою в розбудові нової моделі інноваційної економіки. В результаті переосмислення ролі людини як найціннішого ресурсу в розвитку суспільства та новітньої економічної системи в цілому відбулися кардинальні зміни щодо поглядів на сутність і значення людського капіталу. Інтелект особистості, знання, досвід, професійні навички, здатність освоювати нові досягнення й продукувати інновації виступають важливим чинником глобальних трансформаційних перетворень в постіндустріальному суспільстві. Людський капітал є домінуючою формою як особистісного, так і суспільного багатства, основою інтелектуального та соціального капіталу, головною продуктивною силою, що є умовою не лише економічного, а й цивілізаційного прогресу загалом.

Потужна роль у формуванні та розвитку людського капіталу належить державі. Але на сьогодні в Україні, коли пріоритетом та стратегічним курсом виступає економіка інноваційного розвитку, побудована на економіці знань, склалися несприятливі умови для формування, ефективного використання та розвитку конкурентоспроможного людського капіталу. Людський капітал, як особливий вид стратегічних ресурсів розвитку національної економіки, виступає головним фактором прискорення темпів інтегрування України в світовий економічний простір.

Для України пошук нової моделі функціонування системи державного регулювання розвитку людського капіталу є актуальною та об'єктивною потребою, яка дозволить зміцнити конкурентні переваги країни в умовах глобальних викликів та загроз XXI століття. Дослідженню проблем формування, використання людського капіталу та визначенню ролі держави в забезпеченні його розвитку присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Першими дослідниками теорії людського капіталу були класики економічної думки, такі як К. Маркс, А. Маршал, Дж. Міль, В. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт та ін. У XX ст. відбулося визнання людини як особливого виду капіталу, що пов'язано з іменами вчених Г. Беккера, М. Блауга, Х. Боуена, Дж. Кендрика, Р. Лукаса, Я. Мінсера, Р. Солоу, Л. Туроу, М. Фрідмена, С. Фішера, Т. Шульца та ін.

В Україні питання теорії та методології людського капіталу розкрито в працях таких вчених, як І. Алексєєв, Б. Андрушків, В. Антонюк, С. Бандур, В. Близнюк, М. Бублик, Н. Верхоглядова, В. Воронкова, Л. Гальків, Н. Голікова, О. Грішнова, І. Давидова, Л. Давідюк, М. Долішній, Г. Захарчин, Л. Ільч, А. Колот, О. Крайник, О. Кузьмін, В. Куценко, В. Лагутін, Я. Ларіна, І. Лапшина, Е. Лібанова, В. Лич, В. Мандибура, П. Мазурок, О. Маслак, Д. Мельничук, В. Микитенко, О. Новікова, В. Осецький, Й. Петрович, І. Петрова, О. Пирог, Ж. Поплавська, У. Садова, О. Стефанишин, А. Турило, Н. Ушенко, Л. Шкварчук, П. Юхименко та інші автори. Серед зарубіжних авторів цією проблематикою займалися Ф. Волков, Б. Генкін, А. Добринін, С. Дятлова, Р. Капелюшников, А. Корицький, Ю. Корчагін, С. Струмилін та ін.

Незважаючи на підвищений інтерес науковців до обраної проблематики, наукові дослідження недостатньо охопили особливості та проблеми розвитку людського капіталу в умовах посилення глобальної конкуренції. Залишаються недостатньо обґрунтованими й сформованими концептуальні, теоретико-методологічні та методичні засади розвитку людського капіталу та його державного регулювання, що й обумовило актуальність дисертаційної роботи. Водночас, недостатньо дослідженими залишаються питання визначення закономірностей розвитку людського капіталу як багатогранного та складного явища, перспектив його розвитку, що призводить до загострення кризових явищ в національній економіці.

Потребують подальшого вирішення питання ролі держави в створенні сприятливих соціально-економічних умов, які б слугували підґрунтям щодо ефективного відтворення та розвитку людського капіталу. Необхідні науково обґрунтовані рекомендації щодо визначення напрямів державної політики в галузі людських ресурсів, які уможливають підвищення якості людського капіталу та ефективного його використання в умовах посилення глобалізаційних процесів. Мало дослідженими залишаються питання щодо ролі держави та впливу її механізмів на процес регулювання розвитку людського капіталу країни, питання державного регулювання міграційних процесів, втрати країною висококваліфікованої частини людського капіталу та шляхи їх мінімізації в умовах глобалізації.

Головними проблемами, які стримують розвиток людського капіталу, є: демографічна криза в країні й, як наслідок, старіння населення; низька тривалість життя; погіршення стану здоров'я населення, що обумовлено техногенними змінами довкілля та забрудненням навколишнього середовища; зменшення частки працездатного населення, що призводить до нестачі кваліфікованого людського капіталу за усіма напрямками економічної діяльності; низький рівень життя; зростання масштабів трудової міграції й втрата інтелектуального капіталу тощо. Усвідомлення ключової ролі людського капіталу як головного чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки зумовлює вирішення нагальних питань щодо якісно нового шляху його розвитку. Виникає необхідність комплексного дослідження питань відтворення людського

капіталу та потреба в розробленні концептуальної моделі розвитку людського капіталу, спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід державного регулювання в умовах глобалізації.

Актуальність та наявність великої кількості невирішених проблем, а також дискусійність багатьох положень зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання й логіку викладення матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи ДВНЗ «Криворізький національний університет» за темою «Теоретико-методичні засади формування ефективних механізмів корпоративного управління на підприємствах» (номер державної реєстрації 0116U001790), де автором розроблено пп. 3.4 «Соціальні технології в корпоративному управлінні та їх вплив на формування та розвиток людського капіталу»; а також в межах науково-дослідної роботи кафедри економіки, організації та управління підприємствами на тему «Інвестиційна підтримка мінерально-сировинної бази гірничо-збагачувальних підприємств» (ДР № 0116U001791), в якій досліджено проблему удосконалення системи інвестування в розвиток людського капіталу як головного фактору зростання продуктивності праці та підвищення ефективності результатів виробничо-господарської діяльності вітчизняних підприємств. Також автор дисертаційної роботи є керівником науково-дослідної роботи кафедри економіки, організації та управління підприємствами ДВНЗ «Криворізький національний університет» на тему «Формування інноваційно-інвестиційного потенціалу людиноцентричної моделі економіки» (РК № 0119U002042), де досліджено проблему інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку людського капіталу, ролі держави у процесі відтворення людського капіталу.

Висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, використані кафедрою економіки та економічної теорії Білоцерківського національного аграрного університету під час виконання науково-дослідної роботи (ДКР) «Державно-підприємницьке партнерство щодо створення інфраструктури аграрного сектору економіки України» (номер державної реєстрації 0118U003647), а саме: при виконанні досліджень у розділі «Державно-приватне партнерство та розвиток підприємництва як важливий фактор підвищення якості людського капіталу».

Робота виконана також в межах науково-дослідної роботи Національного університету «Львівська політехніка» на тему «Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку національного господарства та його суб'єктів в умовах дослідження моделі глобалізації» (номер державної реєстрації 0115U006723), в якій досліджено проблему ефективного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування й розроблення теоретико-методологічних, концептуальних і методико-прикладних засад розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах глобалізації.

Досягнення визначеної мети обумовило необхідність вирішення таких основних завдань:

- уточнити понятійно-термінологічний апарат категорій «людський капітал», «інноваційний людський капітал в умовах глобалізації», «глобалізаційно-інноваційна форма людського капіталу», «механізм державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації» на основі узагальнення наукових підходів до трактування їх економічної сутності;
- розвинути теоретико-методологічний підхід щодо визначення ролі людини в суспільстві й економічному розвитку та концептуальний підхід до розвитку людського капіталу та підвищення його інтелектуалізації в умовах глобалізації;
- систематизувати класифікацію видів інвестування в людський капітал та чинників формування й розвитку людського капіталу в умовах глобалізації;
- обґрунтувати механізм державного регулювання процесу відтворення людського капіталу;
- розвинути методологічні засади оцінювання розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах глобалізації;
- розробити комплекс концептуальних моделей формування, ефективного використання та розвитку людського капіталу як ключового чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- побудувати економетричні моделі розвитку людського капіталу в умовах інноваційної економіки;
- обґрунтувати організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку людського капіталу;
- удосконалити організаційно-економічний механізм розвитку людського та соціального капіталу в умовах глобалізації;
- обґрунтувати й удосконалити механізм підвищення конкурентоспроможності людського капіталу та ефективного його використання;
- удосконалити механізм державного регулювання міграційних процесів людського капіталу з урахуванням тенденцій глобалізації;
- розробити та обґрунтувати стратегію розвитку людського капіталу в умовах глобалізації з метою підвищення його якості та ефективності.

Об'єктом дослідження є розвиток людського капіталу в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є концептуальні, теоретико-методологічні та прикладні положення розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах глобалізації.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи виступають фундаментальні положення економічної теорії, сучасних концепцій теорії систем і управління, методології державного регулювання розвитку людського капіталу та наукові надбання провідних вчених щодо питань ефективного відтворення людського

капіталу та проблем економіки й управління національним господарством. Для досягнення визначеної мети та розв'язання поставлених завдань використано сукупність принципів, прийомів наукового пізнання, загальнотеоретичних, спеціальних та міждисциплінарних методів наукових досліджень, а саме: системного аналізу, наукової аналогії та абстракції – для поглиблення визначення сутності таких понятійних категорій, як «людський капітал», «інвестування в людський капітал», «механізм державного регулювання людського капіталу» (підр. 1.1, 1.2, 5.3); функціонально-системний метод – при аналізі вітчизняного й зарубіжного досвіду розвитку людського капіталу (підр. 1.4), для побудови системи показників оцінювання розвитку людського капіталу (підр. 2.1), для формування концепції державного регулювання розвитку людського капіталу (підр. 5.2); методи групування та систематизування – при систематизації основних класифікаційних ознак людського капіталу (підр. 1.1), класифікації інвестицій в людський капітал (підр. 1.2) та чинників впливу на його розвиток з урахуванням тенденцій глобалізації (підр. 2.2); методи аналізу та синтезу – для дослідження нормативно-правової бази державного регулювання розвитку людського капіталу (підр. 5.1); статистичний аналіз – для оцінювання стану розвитку людського капіталу (підр. 3.1, 3.2, 3.3) та впливу держави на його розвиток (підр. 5.1, 5.2, 5.3); індикативні методи – при діагностуванні розвитку людського капіталу в умовах глобалізації (підр. 1.3, 2.3); економіко-математичні методи - для дослідження зв'язків між факторами впливу та побудови трендових моделей (підр. 4.2, 4.3); багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз – для моделювання сприятливого інноваційного середовища щодо розвитку людського капіталу (підр. 4.2, 4.3); графічний - для наочного відображення теоретичного, методичного та розрахункового матеріалу дисертації (усі розділи дисертації); абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків та теоретичного узагальнення результатів дисертаційної роботи.

Інформаційною базою дослідження є закони України та інші нормативно-правові акти, офіційні аналітичні й статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної служби зайнятості України, Міністерства праці та соціальної політики України, Державної міграційної служби України, наукова вітчизняна та зарубіжна література, інформаційні та аналітичні матеріали Програми розвитку ООН в Україні та інших міжнародних організацій, довідково-інформаційні матеріали офіційних веб-сайтів та аналітичні розрахунки, здійснені автором під час дослідження в напрямку розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах глобалізації. Економічні розрахунки виконані із застосуванням сучасних методик, комп'ютерних технологій та базуються на офіційних статистичних матеріалах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальному вирішенні науково-прикладної проблеми ефективного розвитку людського капіталу та його державного регулювання в умовах глобалізації.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у такому:

вперше:

- розроблено комплексний інноваційно-інституційний підхід до оцінювання розвитку та державного регулювання людського капіталу, який дозволив запропонувати розрахунок таких показників: інтегрального показника інноваційного розвитку людського капіталу, інтегрального показника впливу держави на розвиток людського капіталу та інтегрального показника інноваційного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації;

- побудовано та обґрунтовано комплекс моделей розвитку людського капіталу (модель рівня розвитку людського капіталу, модель розвитку національного ринку праці, модель зростання продуктивності суспільної праці, модель впливу держави на розвиток людського капіталу, модель впливу факторів розвитку людського капіталу на зростання ВВП країни), що дало змогу розробити рекомендації щодо формування та розвитку людського капіталу в умовах прискорення глобалізаційних процесів. Запропоновано національну модель державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації;

- розроблено стратегію розвитку людського капіталу, де визначено проблеми неефективного розвитку людського капіталу, причини їх виникнення та запропоновано стратегічні напрями вирішення проблем ефективного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації з метою підвищення його якості та ефективності, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації;

удосконалено:

- комплекс концептуальних людиноцентричних моделей (модель системи інвестування в розвиток людського капіталу; модель формування інституціонального середовища людського капіталу з урахуванням базових принципів та чинників впливу; інституціональна модель державного регулювання процесами формування, використання та розвитку людського капіталу в умовах глобальної конкуренції; інституціональна модель управління людським капіталом та модель формування людського капіталу на основі використання соціальних технологій в умовах інноваційного розвитку економіки), в яких, на відміну від існуючих, враховано вплив глобалізаційних процесів в умовах розбудови інноваційної економіки й акцентовано увагу на ролі державного регулювання щодо розвитку людського капіталу;

- організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку людського капіталу, який, на відміну від інших, базується на використанні гнучкої державної політики в сфері формування, використання, нагромадження й розвитку людського капіталу, прийнятті нестандартних рішень та створенні потужного мотиваційного механізму, що дасть змогу активізувати важелі державного впливу на розвиток людини як ключового чинника розбудови інноваційно-інвестиційної моделі економіки з урахуванням тенденцій глобалізації;

- класифікацію видів інвестування в людський капітал, яка, на відміну від наявних, доповнена класифікаційними ознаками з урахуванням впливу глобалізації на розвиток людини, де виокремлено глобалізаційний рівень (людський капітал ТНК), та класифікацію чинників формування та розвитку людського капіталу, де, на відміну від інших, визначено групу чинників впливу на розвиток людини в умовах поширення глобалізаційних процесів;

- механізм підвищення конкурентоспроможності людського капіталу й ефективного його використання, який, на відміну від існуючих, базується на використанні сучасних підходів до управління працею людського капіталу, застосуванні інструментів державного впливу на його розвиток й удосконаленні мотиваційного механізму, що призводить до інноваційних змін в змісті та характері праці в умовах економіки знань;

набули подальшого розвитку:

- категорійно-понятійний апарат, де представлено авторське тлумачення категорій: 1) «людський капітал», який на відміну від відомих, визначається як комплексна категорія, головною компонентою якої є розвиток нестандартного мислення людини, здатної до самоорганізації, оновлення, самовдосконалення; 2) «інноваційний людський капітал в умовах глобалізації», яка, на відміну від наявних, розглядається з позиції інтегрованого підходу, де головний акцент на самовдосконаленні, самореалізації та інноваційній праці індивіда; 3) «глобалізаційно-інноваційна форма людського капіталу», яка, на відміну від існуючих, визначається з урахуванням впливу глобалізації й представляє інтеграцію інтелектуальної творчої людини з високим рівнем професіоналізму у світовий простір; 4) «механізм державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації», що, на відміну від використовуваних, пропонує зміщення акцентів держави на інноваційний розвиток людини в трансформаційному інституціональному середовищі з урахуванням особливостей менталітету людського капіталу та у відповідності до глобальних викликів світу;

- теоретико-методологічний підхід щодо визначення ролі людини в суспільстві й економічному розвитку, який, на противагу існуючим, акцентує увагу на формуванні людиноцентричної моделі розвитку в умовах посилення глобалізаційних процесів й виокремлює транснаціональний рівень формування людського капіталу та концептуальний підхід до розвитку людського капіталу як складної системи взаємообумовлених елементів, що, на відміну від інших, представляє цілісну структуру інституціонального середовища розвитку людини в умовах глобалізації, де ключова роль відводиться інноваційній траєкторії розвитку, яка уособлює знання, творчість, креативність та професіоналізм особистості;

- механізм державного регулювання відтворення людського капіталу, який, на відміну від наявних, на основі інституціонального підходу представляє складну систему державних інструментів, які безпосередньо впливають на фази відтворення, та систему інвестування в людський капітал й очікувані ефекти від її використання, що дає змогу обґрунтувати комплекс

заходів щодо підвищення ефективності формування, використання та розвитку людського капіталу з урахуванням процесів глобалізації;

- організаційно-економічний механізм розвитку людського та соціального капіталу в умовах глобалізації, який, на відміну від існуючих, представляє сучасну парадигму взаємозв'язку людського й соціального капіталу в умовах інноваційних змін, функціонування якого призводить до економічного та соціального ефекту в суспільстві, сприяє визначенню стратегічного курсу держави та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації;

- механізм державного регулювання міграційних процесів людського капіталу України в умовах глобалізації, який, на відміну від існуючих, представляє концептуальні засади регулювання міграції, в основі якого симбіоз державних інститутів регулювання зовнішньої та внутрішньої міграції людського капіталу з урахуванням стратегічних напрямів держави, що сприяє створенню інтегрованої інформаційної системи координації міграційних потоків, прийняттю комплексних стратегічних програм у напрямку регулювання міграцій та надає змогу активізувати й модернізувати міграційну політику в умовах глобальних викликів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні прикладного інструментарію реалізування державного впливу на розвиток людського капіталу. Наведені в дисертації наукові результати та пропозиції мають практичне значення для розроблення науково-методологічних засад формування й реалізації механізмів державного регулювання процесів відтворення та розвитку людського капіталу в умовах глобальних викликів. Результати дослідження можуть бути використані при формуванні стратегій розвитку людського капіталу, формуванні комплексу інструментів державного регулювання його розвитку, створенні відповідних соціальних програм. Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню якості людського капіталу та зростанню конкурентоспроможності національної економіки.

Результати наукових досліджень були використані Управлінням кадрів Апарату Верховної Ради України в частині теоретико-методологічних засад інноваційного розвитку людського капіталу та комплексної діагностики кадрового потенціалу з метою підвищення рівня його професійної компетентності (довідка № 20-53/1444 від 11.06.19 р.); Міністерством енергетики та вугільної промисловості України в частині створення сприятливих умов для відтворення та підвищення конкурентоспроможності людського капіталу в умовах розбудови інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки України (довідка № 05/25-5805 від 14.06.19 р.); Академією соціального управління при формуванні заходів, спрямованих на покращення ефективності її діяльності (довідка № 1/1д від 27.05.19 р.); Департаментом освіти і науки виконкому Криворізької міської ради при розробці Програми перспективного розвитку освіти м. Кривого Рогу на 2019-2020 рр. та при реалізації Стратегічного плану розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 р. у напрямі В: Місто диверсифікованої конкурентоспроможної економіки та сучасних технологій (довідка № 9/01-11-1656 від 10.06.19 р.); Криворізьким міськрайонним центром

зайнятості в частині удосконалення інноваційної моделі адміністрування надання послуг з соціальної підтримки населення та підвищення ролі соціального діалогу на ринку праці (довідка № 01-09/2084 від 08.07.19 р.).

Основні положення дисертаційної роботи в напрямку ефективного використання та розвитку людського капіталу використані у практичній діяльності підприємств та організацій: МКП «Новація» (довідка № 127 від 21.09.18 р.), «Житлосервіс-КР» (довідка № 3125 від 08.08.2018 р.), ТОВ «Аналітик-КР» (довідка № 37 від 15.01.2019 р.), ТОВ «Медіа Дак» (довідка № 19 від 11.02.2019 р.), ТОВ «Сітісервіс-КР» (довідка № 128 від 21.03.19 р.), ТОВ «Моноліт-Техно» (довідка № 44 від 27.03.19 р.), ТОВ «Промбудресурс КР» (довідка № 18 від 16.04.2019 р.); ТОВ «Сервіспромресурс» (довідка № 35 від 24.05.2019 р.); ТОВ «Електроснаб-Україна» (довідка № 8 від 14.06.19 р.), Кротошинського старостинського округу Давидівської об'єднаної територіальної громади Львівської області (довідка № 301 від 25.07.2019 р.); ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат», бюро організації праці та мотивації персоналу (довідка № 444/1 від 02.08.2019 р.).

Основні теоретико-методичні розробки та результати дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес ДВНЗ «Криворізький національний університет» та застосовуються під час викладання дисциплін: «Капітал підприємства та інвестування», «Економіка праці та соціально-трудові відносини», «Економіка підприємства», «Глобальна економіка», «Регіональна та міжнародна економіка», «Економіко-правове забезпечення підприємництва», а також під час написання кваліфікаційних робіт бакалаврів і магістрів (довідка № 01/10-03/2019 від 12.04.2019 р.). Також основні результати досліджень використані кафедрою економіки та економічної теорії Білоцерківського національного аграрного університету під час розроблення науково-дослідної роботи (ДКР) «Державно-підприємницьке партнерство щодо створення інфраструктури аграрного сектору економіки України» (довідка № 01-12/403 від 18.06.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. В дисертаційній роботі викладено авторський підхід до розв'язання науково-практичної проблеми - наукове обґрунтування й розроблення теоретико-методологічних, концептуальних і методико-прикладних засад розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах глобалізації. Результати дисертаційної роботи та рекомендації, що виносяться на захист, отримано автором особисто й представлено у списку публікацій. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, застосовано лише ті положення та ідеї, які є власним результатом досліджень здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретико-методологічні положення та практичні результати дисертації були обговорені та підтримані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Особенности развития регионов Украины в новых экономических условиях» (г. Симферополь, 7 марта 2013 г.); «Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств» (м. Кривий Ріг, 23–24 квітня 2013 р.); «Україна –

Польща – ЄС: економіко-правові аспекти розвитку освіти і бізнесу (м. Люблін - Херсон, 5–12 травня 2013 р.); «Проблеми сучасної економіки» (м. Донецьк, 11–12 квітня 2014 р.); «Розвиток суспільної свідомості і проблеми національної ідентифікації» (м. Кривий Ріг, 22 квітня 2014 р.); «Перспективи розвитку фінансової системи: економічні та інноваційні аспекти» (м. Дніпропетровськ, 30–31 травня 2014 р.); «Майбутнє – аудит» (м. Кривий Ріг, 19 грудня 2015 р.); «Актуальні питання соціально-економічного розвитку держави, регіону та підприємства» (м. Львів, 27-28 листопада 2015 р.); «Сучасний менеджмент: проблеми теорії та практики» (м. Кривий Ріг, травень 2015 р.); «Управління економічними системами: концепції, стратегії, інновації» (м. Київ, 27-28 березня 2015 р.); «Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку» (м. Дніпропетровськ, 6-7 лютого 2015 р.); «Майбутнє – аудит» (м. Кривий Ріг, 17 грудня 2016 р.); «Сучасна економічна наука: теорія і практика» (м. Полтава, 15 листопада 2016 р.); «Розвиток промисловості та суспільства» (м. Кривий Ріг, 25-27 травня 2016 р.); «Економіко-правові аспекти державно-приватного партнерства в умовах децентралізації економіки України» (м. Харків, 01-28 лютого 2017 р.); «Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців» (м. Кривий Ріг, 1-2 березня 2017 р.); «Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти» (м. Дніпро, 30-31 березня 2017 р.); «Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення» (м. Кривий Ріг, 27 квітня 2017 р.); «Сучасний менеджмент: проблеми теорії та практики» (м. Кривий Ріг, травень 2017 р.); «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» (м. Львів, 18–19 травня 2017 р.); «Розвиток промисловості та суспільства» (м. Кривий Ріг, 24-26 травня 2017 р.); «Інтернаціоналізація вищої освіти України: концептуальні засади, здобутки, проблеми, перспективи розвитку» (м. Київ, 15-16 грудня 2017 р.); «Економіко-правові засади формування та розвитку регіональної інфраструктури в умовах децентралізації економіки України» (м. Харків, 1–28 лютого 2018 р.); «Сучасний менеджмент: тенденції, проблеми та перспективи розвитку» (м. Дніпро, 29 березня 2018 р.); «Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз» (м. Дніпро, 26-27 квітня 2018 р.); «Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення» (м. Кривий Ріг, 27 квітня 2018 р.); «Екологічні та соціально-економічні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції» (м. Миколаїв, 9-11 травня 2018 р.); «Розвиток промисловості та суспільства» (м. Кривий Ріг, 23-25 травня 2018р.); «Розвиток соціальної інфраструктури регіонів в умовах євроінтеграції: економіко-правові аспекти» (м. Харків, 1–28 лютого 2019 р.); «Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення» (м. Кривий Ріг, 26 квітня 2019 р.); «Розвиток промисловості та суспільства» (м. Кривий Ріг, 22-24 травня 2019 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 62 наукові праці із загальним обсягом 47,3 друк. арк. (особистий внесок автора

становить 40,2 друк. арк.), в тому числі: 6 монографій (з них 1 одноосібна, 2 - у виданнях інших держав), 25 статей у наукових фахових виданнях України (з них 14 у наукових періодичних виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 31 тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, 5 розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 422 сторінках тексту. Робота містить 91 таблицю, 47 рисунків, 8 додатків і список використаних джерел із 554 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено її мету, основні завдання, об'єкт і предмет, теоретико-методологічну базу, розкрито наукову новизну та її прикладне значення, вказано особистий внесок здобувача та наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації.

У першому розділі **«Теоретико-прикладні засади розвитку людського капіталу в умовах глобалізації»** уточнено й розвинуто понятійно-категорійний апарат щодо розвитку людського капіталу; на основі ретроспективного аналізу розкрито еволюцію поглядів на місце і роль людини у системі суспільного виробництва; систематизовано й удосконалено класифікацію видів інвестування в людський капітал як ключового фактору інноваційного розвитку економіки; досліджено тенденції, проблеми впливу глобалізації на розвиток людського капіталу та перспективи його розвитку; досліджено вітчизняний і міжнародний досвід застосування заходів щодо розвитку людського капіталу.

Виявлено, що еволюційні підходи науковців до дослідження категорії «людський капітал» дають змогу констатувати, що формування теорії людського капіталу є процесом накопичення наукових поглядів та теоретико-методологічних концепцій щодо ролі й місця людини в економіці на основі поєднання і синтезу різних наукових шкіл, течій, нагромадження ідей вчених різних часів. Формування теорії відбувалося поступово під впливом науково-технічного прогресу та змін у часі соціально-економічних суспільних відносин. У ході дослідження з'ясовано, що сучасні концепції розвитку людського капіталу роблять акцент на людині як головному ресурсі й цінності розвитку суспільства. Головна увага привертається до підвищення якості людського капіталу, де фундаментом виступає впровадження навчання впродовж життя і розвиток особистості з урахуванням здібностей та можливостей.

Опрацювання багатьох літературних джерел дало змогу запропонувати авторське бачення визначення категорії «людський капітал», а саме: людський капітал – це: 1) соціально-економічна категорія, яка характеризує людину як складну систему відносин постіндустріального суспільства, яка в центрі всіх видів економічної діяльності, здатна до самоорганізації,

оновлення та самовдосконалення й виступає інтелектуальним, творчим фактором і ключовим ресурсом побудови соціально-інноваційної моделі розвитку економіки; 2) сукупність природних якостей та сформованих і розвинутих у результаті власних та суспільних інвестицій продуктивних здібностей людини у вигляді знань, умінь, професійних навичок, досвіду, здоров'я, мотивації, мобільності, духовності, які здатні підвищувати продуктивність праці індивіда за рахунок використання й реалізації інтелектуальної, творчої, креативної компоненти, виступати джерелом доходів особистості в майбутньому та примножувати національне багатство країни; 3) форма капіталу, яка здатна створювати нову вартість у формі певних здібностей, знань, професійних навичок, досвіду, здоров'я та генерувати майбутні доходи.

Виокремлено та доповнено рівні формування людського капіталу в умовах глобалізації, а саме: особистісний (індивідуальний), мікрорівень, мезорівень, макрорівень, глобалізаційний (рівень формування та розвитку людського капіталу транснаціональних корпорацій). На базі опрацьованого матеріалу узагальнено наукові підходи та удосконалено класифікацію людського капіталу за певними ознаками з урахуванням тенденцій глобалізації. Визначено, що з переходом суспільства до інформаційно-інноваційної моделі розвитку, зі зростанням масштабів науково-технічних перетворень роль людського капіталу значно посилюється. Він є головною продуктивною силою соціально-економічного розвитку. Запропоновано удосконалення механізму державного регулювання процесів відтворення людського капіталу в умовах інституціональних змін, які безпосередньо впливають на фази відтворення та систему інвестування в людський капітал й визначають очікувані ефекти від її використання.

В роботі проаналізовано різні наукові підходи вчених до визначення поняття «інвестиції в людський капітал» й запропоновано авторське бачення суті цієї категорії, а саме: інвестування в людський капітал — це всі цілеспрямовані витрати на формування та розвиток людини в грошовій або іншій формі (на освіту, професійну підготовку, підвищення кваліфікації, охорону здоров'я, мобільність, духовність тощо), які сприяють удосконаленню інтелектуального та професійного зростання людини, розвитку творчості та креативності, підвищенню продуктивних здібностей, що приносить в майбутньому дохід як індивіду, так і суспільству в цілому.

Удосконалено класифікацію видів інвестицій в людський капітал, яка, на відміну від існуючих, доповнена класифікаційними ознаками з урахуванням впливу глобалізації на розвиток людини, де виокремлено глобалізаційний рівень (людський капітал транснаціональних корпорацій). Представлено концептуальну модель системи інвестування в розвиток людини (рис. 1).

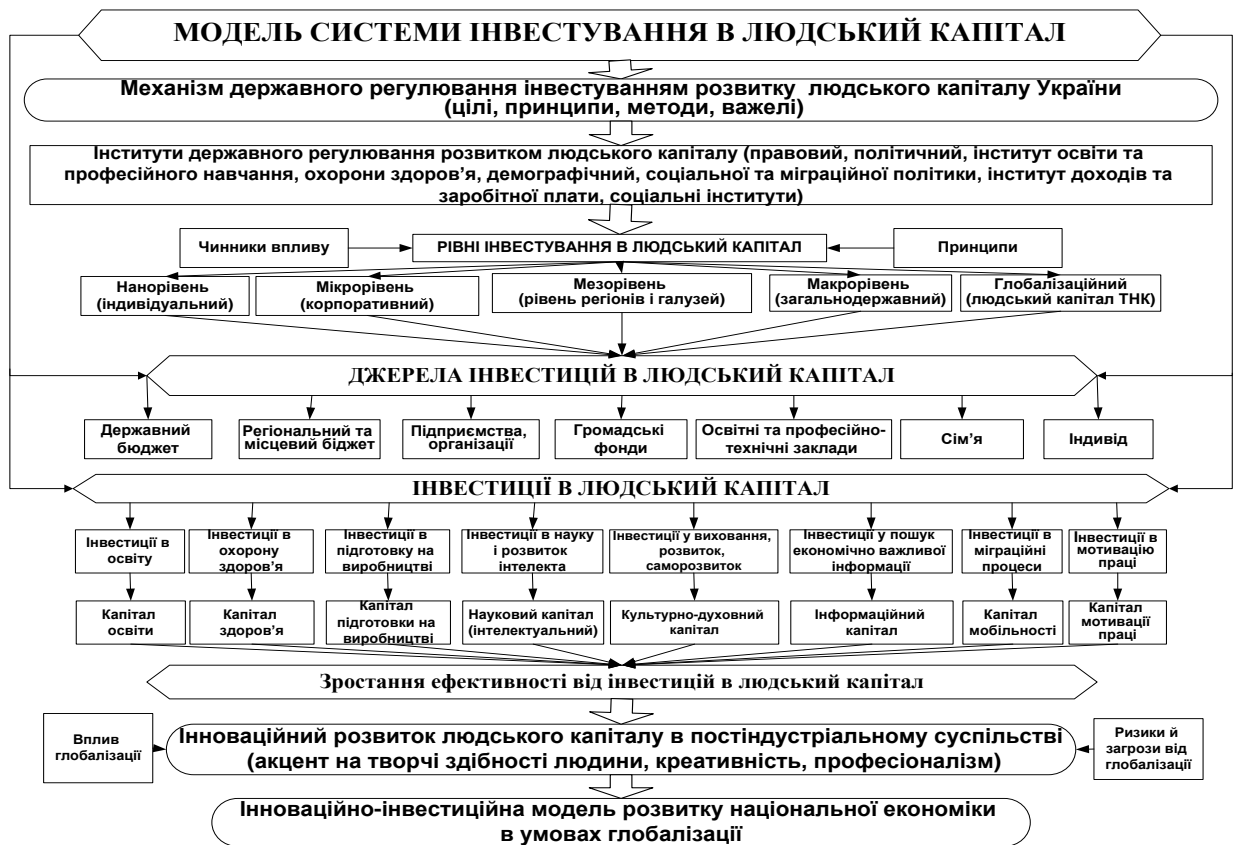

Рис. 1. Концептуальна модель системи інвестування в розвиток людського капіталу.

Примітка: розроблено автором.

Обґрунтовано, що в сучасному світі на перший план виходить людина творча, з креативним мисленням й високим рівнем професіоналізму, здатна до інноваційної праці. Запропоновано авторське визначення категорії «інноваційний людський капітал в умовах глобалізації», яка представляє собою запас та генерацію знань, умінь, навичок, компетенцій, інноваційних здібностей, досвіду, здоров'я та мобільності, що накопичується шляхом інвестування в людину як державою, підприємством, так і самою особою, має здатність оновлюватись і розвиватись та дає можливість індивіду до самовдосконалення, самореалізації та інноваційної праці, тим самим підвищуючи рівень конкурентоспроможності країни.

В дисертаційній роботі обґрунтовано, що під впливом глобалізації відбулося розширення функцій і зміна структури людського капіталу, виникають інноваційні форми людського капіталу. Основою й головним ядром інноваційного потенціалу людини виступають її творчі здібності, які не можуть бути вичерпними на відміну від інших ресурсів.

Доведено, що формується глобалізаційно-інноваційна форма людського капіталу як сучасна вимога часу й ключовий ресурс розвитку суспільства. Визначено, що однією з найважливіших ознак світової глобалізації є нерівномірність розподілу її результатів між країнами. Посилення диференціації умов життя та праці значно впливає на розвиток людського капіталу. Проведене дослідження показало, що вплив глобалізації на розвиток людського капіталу є суперечливим й характеризується певними тенденціями. Україна в 2017-2018 рр. за Індексом глобальної

конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) посіла 81 місце (серед 137 країн світу), покращивши свої позиції на чотири пункти в порівнянні з попереднім роком.

Підсумовуючи результати проведеного аналізування вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування заходів щодо розвитку людського капіталу, визначено, що в національному багатстві розвинутих країн людський капітал становить майже 80%. Першочергово, надається перевага освіті й професійному удосконаленню, створенню умов для реалізації творчого потенціалу. Україна за багатьма показниками відстає від провідних країн, що потребує розробки стратегії інноваційного розвитку країни з урахуванням позитивного досвіду розвинутих країн. В Україні спостерігається відсутність ефективного механізму формування національного людського капіталу, немає виваженої державної стратегії його розвитку.

Інтеграція України до світового економічного простору, характерною ознакою якого є високий рівень конкуренції, обумовлює необхідність розвитку інноваційно-інвестиційної моделі національної економіки. Визначено, що в сучасних умовах формується нова глобалізаційно-інноваційна форма людського капіталу, яка, з нашої точки зору, представляє інтеграцію інтелектуальної творчої людини з високим рівнем професіоналізму у світовий простір, яка за рахунок можливостей набуття компетенцій здатна до самовдосконалення та саморозвитку, відповідає вимогам глобалізації, створює безмежні цінності інноваційною працею, ринкова вартість яких з часом нескінченно збільшується й приносить дохід.

Отже, основою стратегічного розвитку економіки України має стати економіка знань, інтелектуальний капітал та інноваційна праця. В країні необхідно впроваджувати концепцію інноваційного розвитку держави з акцентом на розвиток людського капіталу як головного стратегічного ресурсу підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

У другому розділі **«Концептуальні аспекти розвитку людського капіталу»** здійснено аналізування методичних підходів до оцінювання людського капіталу та розроблено власну методологію, яка дозволяє врахувати сучасні вимоги до розвитку людини в умовах інноваційної економіки з урахуванням тенденцій глобалізації; виокремлено головні принципи та удосконалено класифікацію чинників формування та розвитку людського капіталу; обґрунтовано закономірності та визначено перспективи розвитку людського капіталу в умовах глобалізації.

Аналізування та узагальнення наукових результатів праць вчених-економістів дало змогу встановити, що відбулися кардинальні зміни щодо теоретико-методологічних поглядів на сутність і значення людського капіталу. Дослідження процесів відтворення й розвитку людського капіталу передбачає використання певних наукових методологічних підходів, які обумовлені, насамперед, багатогранністю та складністю цієї категорії, зокрема, ключовими серед них є: діалектичний, синергетичний, системний, системно-структурний, історичний, комплексний, інституціональний,

інвестиційний, ресурсний та інноваційний підходи. Запропоновано застосування комплексного інноваційно-інституціонального підходу з урахуванням тенденцій глобалізації щодо оцінювання формування, ефективного використання та розвитку людського капіталу, в основі якого людина творча, з високим рівнем професіоналізму, здатна до генерації нових ідей та креативного мислення в умовах глобальних викликів.

Узагальнено наукові підходи щодо методів оцінки людського капіталу, де виокремлено наступні групи: 1) витратний підхід (метод визначення початкових витрат, метод обліку витрат на відновлення, метод обліку витрат на заміщення); 2) прибутковий підхід (метод дисконтування, метод капіталізації доходів); 3) ринковий підхід - оцінка спеціаліста відбувається за схожими аналогічними показниками (наявними компетенціями працівника) й визначається ринковою ціною: метод ринку нематеріальних активів, метод порівняльних продажів; 4) інвестиційний підхід - оцінка людського капіталу з урахуванням вкладених інвестицій в людину; 5) залишковий підхід – використовується для оцінки людського капіталу Світовим банком. За даним підходом до національного багатства включаються елементи: фізичний, природний та «невловимий» капітал, до складу останнього відноситься якість інститутів, людський та соціальний капітали.

Проаналізовано різні методики науковців щодо оцінки людського капіталу й визначено, що не існує єдиних підходів до визначення вартості людського капіталу. Складність оцінювання людського капіталу, який створює вартість, полягає в тому, що одиницею людського капіталу є не сама людина, а сукупність її знань, умінь, навичок, стан здоров'я тощо. А цей капітал без людини існувати не може. Людський капітал є комплексною категорією, для оцінки якої використовують кількісні та якісні показники. Проте, не всі структурні елементи людського капіталу підлягають кількісній оцінці.

Запропоновано власний методологічний підхід щодо оцінювання рівня інноваційного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації (рис. 2). Цей метод дозволяє визначити такі показники: інтегральний показник інноваційного розвитку людського капіталу, інтегральний показник впливу держави на розвиток людського капіталу та інтегральний показник інноваційного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. Значення показників знаходяться в межах від 0 до 1 (де 0 – найгірше значення показника, 1 – найкраще значення показника).

Розраховано інтегральний показник державного впливу на розвиток людського капіталу в умовах глобалізації ($I_{ДВРЛКГЛ}$) та інтегральний показник інноваційного розвитку людського капіталу з урахуванням тенденцій глобалізації ($I_{ІНРЛКГЛ}$):

$$I_{ДВРЛКГЛ} = \sqrt[6]{0,751 * 0,500 * 0,693 * 0,5287 * 0,5396 * 0,7024} = 0,611; \quad (1)$$

$$I_{ІНРЛКГЛ} = \sqrt[6]{0,751 * 0,3762 * 0,794 * 0,562 * 0,7024 * 0,570} = 0,608. \quad (2)$$

Рис. 2. Методологічний підхід до оцінювання інноваційного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації.

Примітка: власна розробка автора (де X_{ij} - значення i -го показника в i -му періоді; $X_{i\min}$ - мінімальне значення i -го показника в i -му періоді; $X_{i\max}$ - максимальне значення i -го показника в i -му періоді; N_{ij} - нормований i -й показник розвитку людини в i -му періоді; w_j - вага, з якою розраховується i -й показник при визначенні інтегрального індексу; n - кількість індикаторів; $I_{лр}$ - індекс людського розвитку (0,751); $I_{вз}$ - індекс верховенства закону (0,500); $I_{сп}$ - індекс соціального прогресу (0,693); $I_{екол}$ - екологічної ефективності (0,5287); $I_{процв}$ - індекс провітання (0,5396); $I_{гл}$ - індекс глобалізації (0,7024); $I_{осв}$ - індекс рівня освіти (0,794); $I_{інн}$ - індекс інновацій (0,3762); $I_{рікт}$ - індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (0,562); $I_{глкс}$ - індекс глобальної конкурентоспроможності (0,570)).

Проведене дослідження показало, що розрахунки значення інтегрального показника впливу держави на розвиток людського капіталу в умовах глобалізації (0,611) та інтегрального показника інноваційного розвитку людського капіталу з урахуванням тенденцій глобалізації (0,608) знаходяться в межах значень показників середнього рівня розвитку людини. Це свідчить про недостатнє використання людського потенціалу та необхідність підвищення ролі держави щодо ефективності використання людського капіталу та його подальшого розвитку, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності національної економіки. В дисертаційній роботі визначені й доповнені головні принципи, які тісно пов'язані між собою й становлять основу ефективного розвитку людського капіталу в Україні. В умовах динамічного розвитку креативної та інформаційної економіки формування людського капіталу багато в чому залежить від чинників, які впливають на нього як прямо, так і опосередковано. В роботі удосконалено класифікацію чинників формування та розвитку людського капіталу з урахуванням тенденцій глобалізації, де окремо виділена група глобалізаційних чинників.

Запропоновано концептуальну модель формування інституціонального середовища людського капіталу України з урахуванням впливу принципів і чинників в умовах глобалізації (рис. 3).

Рис. 3. Концептуальна модель формування інституціонального середовища людського капіталу в умовах глобалізації

Примітка: розроблено автором.

Проведене в дисертації дослідження дало змогу визначити ключові тенденції та закономірності розвитку людського капіталу в умовах глобалізації, де наголошується на зміщенні акцентів з «людини економічної» до «людини соціальної», «людини творчої»; відбувається формування людського капіталу інноваційної діяльності; зростає роль освіти й науки; поширюється тенденція гомонізації освіти (тобто прагнення до єдиних стандартів, параметрів, вимог і норм; в глобалізовану світлі формуються єдині підходи до якості освіти); зростає вплив інформаційних технологій на формування та розвиток людського капіталу, що висуває нові вимоги до інформаційної компетентності та інформаційної культури особистості, основою якої є знання та інформація; інтенсифікуються міграційні процеси, негативними наслідками яких є втрата інтелектуального капіталу країни.

Згідно з Конституцією України, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» та відповідно до «Цілей сталого розвитку», які прийняті в межах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН зі сталого розвитку, стратегічними пріоритетами України є інтеграція в світовий економічний простір та розбудова нової моделі інноваційної економіки. Головною умовою реалізації цих стратегічних завдань є ефективно формування та використання людського капіталу. Виникає необхідність формування таких якісних рис працівників, які формують сучасні продуктивні здібності та перетворюють їх на головну продуктивну силу постіндустріальної економіки, заснованої на «економіці знань».

Дослідження показали, що серед відомих наукових підходів до оцінки розвитку людського капіталу широко застосовується індексний метод. Діагностика рівня людського капіталу здійснюється за вже існуючими рейтинговими списками. Найбільш популярним вважають індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI) – це інтегральний показник, що розраховується з 1990 р. щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості та довголіття, як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території. Індекс людського розвитку (ІЛР) публікується в межах Програми розвитку ООН у звітах про розвиток людського потенціалу. В опублікованих даних 2018 р. серед 189 країн світу Україна посіла 88 місце з індексом людського розвитку 0,751, що відноситься до високого рівня розвитку, але переважно за рахунок високого рівня освіти. За період 1990-2018 рр. очікувана тривалість життя при народженні збільшилась на 2,3 роки й становить 72,1 року. Очікувана тривалість навчання й середня тривалість навчання також збільшились на 2,6 років (з 12,4 до 15,0 років) та на 2,2 роки (з 9,1 до 11,3 роки) відповідно. Але ВНД на душу населення в порівнянні з 1990 р. знизився на 24,8% (з 10815\$ до 8130\$), що є негативною тенденцією й гальмує розвиток людського капіталу країни. Значення індексу людського розвитку в Україні представлено на рис. 4. Доведено, що маючи високі освітні показники, значний інноваційний потенціал, Україна не використовує його в повній мірі, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни.

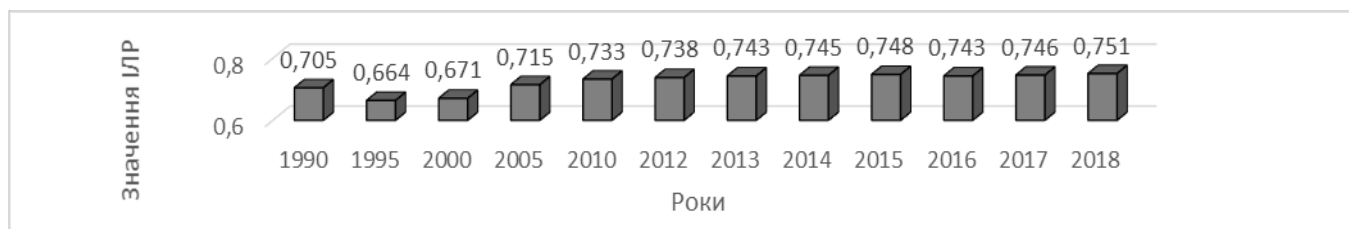

Рис. 4. Динаміка значення індексу людського розвитку в Україні за період 1990—2018 р.р. за даними ПРООН

Примітка: побудовано автором на основі (Human Development Reports, 2019).

Таким чином, дослідження показали, що в Україні є значні резерви для розвитку людського капіталу, проте необхідно здійснити значну кількість інституціональних перетворень як на макро-, так і на мікрорівнях у соціально-економічній сфері для того, щоб підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняного людського капіталу та посідати високі позиції в світових рейтингах.

У третьому розділі «Аналізування стану розвитку та державного регулювання людського капіталу в національній економіці» проведено комплексне оцінювання демографічних процесів та стану охорони здоров'я населення; наведено результати дослідження перетворень в системі освіти, науки та інноваційної діяльності в умовах розвитку людського капіталу; визначено стан розвитку ринку праці й соціально-трудових відносин, їх державне регулювання та вплив на забезпечення конкурентних переваг національної економіки в глобалізованому світі.

Аналізування сучасного стану розвитку людського капіталу України дало змогу зробити висновки, що однією з причин стримування розвитку людського капіталу в Україні є демографічна криза, яка характеризується не тільки зменшенням кількості населення, але й погіршенням якості людського капіталу. Кризові явища, нестабільна політична ситуація, низький рівень життя, що спостерігаються в нашій країні, призвели до стрімкого збільшення смертності та скорочення тривалості життя.

Досліджено демографічний стан за даними Державної служби статистики України. За період 1990 – 2018 рр. чисельність населення України зменшилась на 9452,1 тис. осіб, що становить 18,2%. За аналізований період міське населення зменшилось на 9,6%, сільське населення - на 14,9%. Депопуляція є сталою тенденцією української демографічної ситуації. Частка міського населення переважає сільське майже вдвічі, і з кожним роком чисельність міського населення збільшується. Так, у 1990 р. міське населення становило 67,3% (відповідно сільське – 32,7%), а в 2018 р. - 69,3% (сільське населення – 30,7%), що свідчить про поступовий процес урбанізації. Результатом зменшення чисельності населення є деформація всіх важливих демографічних показників: народжуваності, тривалості та якості життя, вікової та статеві структури населення, шлюбності, розлучуваності та еміграції громадян тощо. Важливим фактором, що впливає на відтворення людського капіталу, є зрушення структури населення за віковими групами.

На жаль, в Україні спостерігається старіння нації. А це негативно впливає на розвиток людського капіталу й такі його показники, як: зростання продуктивності праці, застосування й впровадження інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Досвід зарубіжних країн свідчить, що регулювання демографічних процесів неможливе без втручання держави.

Проаналізовано стан охорони здоров'я населення України. Дані дослідження свідчать про незадовільну медико-демографічну ситуацію, що є наочним відображенням рівня соціально-економічного розвитку країни. За період 2007-2017 рр. кількість лікарняних закладів зменшилась з 2,8 тис. до 1,7 тис. закладів, тобто на 39,3%. Відбулося зниження показника щодо кількості уперше зареєстрованих випадків захворювань в цілому на 18,9%. Але цей факт не можна оцінювати як об'єктивний, оскільки щорічно відбувається зменшення населення України. Акцентовано увагу на необхідності оптимізації та реформуванні державної політики в сфері охорони здоров'я. Стан здоров'я населення є якісною характеристикою людського капіталу, що зумовлює здатність до ефективної високопродуктивної праці індивіда й впливає, в цілому, на підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації.

У дисертаційній роботі проаналізовано сучасні проблеми розвитку інституту освіти й професійного навчання та відповідних трансформаційних перетворень в освітньому просторі. Основною проблемою підвищення рівня освіти людського капіталу в умовах економіки знань є: недостатній рівень впровадження інновацій; застарілість освітніх програм; мала кількість фахівців, які зайняті своїм саморозвитком; недостатнє фінансування державою освітніх установ; виїзд висококваліфікованих фахівців та новаторів за кордон, де вони втілюють свої набуті знання й професійні навички та отримують за це винагороду; низька можливість працевлаштування молодих спеціалістів за фахом для втілення та вдосконалення своїх знань, отриманих в закладах вищої освіти. За період 2007/08 – 2018/19 н.р. кількість закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації зменшилась з 351 до 282 закладів (на 19,7%), також і кількість студентів закладів вищої освіти знизилась з 2372,5 тис. осіб до 1322,2 тис. осіб, тобто на 1050,2 тис. осіб, що становить 44,3%. Досліджено, що чисельність випущених фахівців закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації за аналізований період також зменшилась на 23,7%. Одним із факторів впливу на зниження чисельності студентів ЗВО є негативні демографічні процеси, які мають спадаючу тенденцію.

Обґрунтовано, що якісна освіта та професійно-технічна підготовка кадрів створюють умови для розвитку й накопичення сукупного людського капіталу. Підвищення якості людського капіталу неможливе без розвитку науки та підвищення рівня забезпеченості країни науковими кадрами, що є головним фактором розвитку інноваційної економіки. В розвинених країнах із ринковою економікою інноваційною діяльністю займається близько 70-

80% підприємств, в нашій державі цей показник значно менший, що відображено на рис. 5.

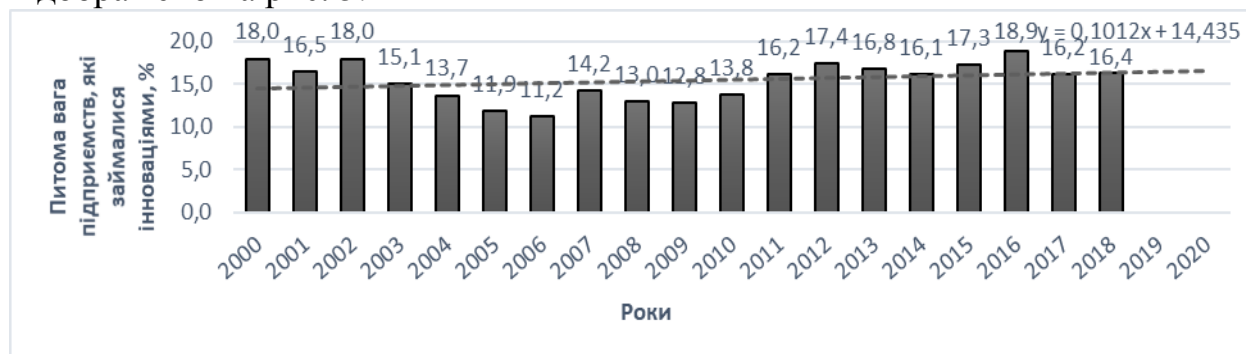

Рис. 5. Питома вага підприємств України, які займалися інноваційною діяльністю за період 2000 – 2018 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних (Державна служба статистики України, 2019).

За період 2000-2018 рр. питома вага підприємств України, які займалися інноваційною діяльністю, зменшилась з 18,0% до 16,4%. Аналізування структури витрат на інновації за визначений період показало, що найбільша питома вага витрат здійснюється за рахунок власних коштів підприємств (від 52,9% до 97,2%), в 2018 р. витрати становили 88,2%. Найменшу частку в загальній сумі витрат на інновації складають кошти з державного бюджету (найменші видатки з бюджету були в 2013 р. (0,3%), а найбільші – в 2018 р. й становили 5,2%). Питома вага підприємств, що впроваджували інновації за аналізований період, в цілому збільшилась з 14,8% до 15,6%. Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової зменшилась з 9,4% (у 2000 р.) до 0,8% (у 2018 р.). Аналіз свідчить, що в країні недостатньо приділяється уваги розвитку інноваційної діяльності, що має свій негативний вплив на розвиток економіки. Держава не впроваджує належним чином інноваційну політику, що потребує розробки ефективних заходів та підвищення активності з боку Уряду.

Досліджено, що процеси глобалізації неоднозначно впливають на розвиток людського капіталу та національний ринок праці. Аналізування сучасного стану ринку праці та його державного регулювання показало, що в умовах високого рівня безробіття, неповної та нестабільної зайнятості, бідності, гендерної нерівності питання тінізації ринку праці набуває все більшого значення. Серед усього населення найгостріше проблема тінізації зайнятості спостерігається серед чоловіків, молоді та літніх осіб. Досліджено, що найбільшу частку неформально зайнятого населення віком 15-70 років у 2017 р. становили чоловіки - 59%, жінки - 41%. Відповідно, у % до загальної кількості зайнятого населення віком 15-70 років неформальна зайнятість становить: чоловіки – 26%; жінки – 19,5%. За місцем проживання кількість неформально зайнятих переважає в сільській місцевості й становить 54,1%. За період 2000-2017 рр. зайнятість у неформальному секторі економіки збільшилась з 14,8% до 22,9%.

Діагностування стану людського капіталу свідчить, що в порівнянні з розвинутими країнами світу в Україні одне з найнижчих значень середньої заробітної плати. Статистика середньої заробітної плати в країнах світу показала, що в Україні середня заробітна плата нижча, ніж в: Польщі – в 5 разів; Греції – в 8 разів; Італії – в 13,2 рази; США - майже в 24,7 рази. Це свідчить про низький рівень життя та державної підтримки населення в

соціальної сфері, що призводить до негативних наслідків. Динаміка змін продуктивності праці людського капіталу України графічно представлена на рис. 6, де спадна тенденція відбувалася в 2009 р. та 2015 р., причиною чого були кризові явища.

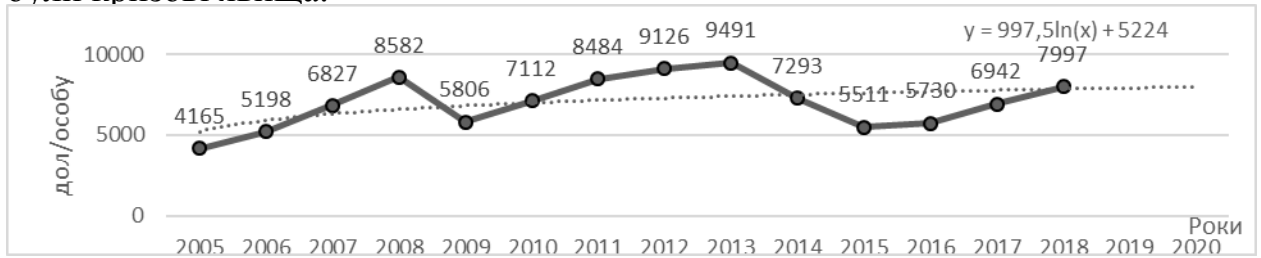

Рис. 6. Продуктивність суспільної праці людського капіталу за період 2005 – 2018 рр.

Примітка: розраховано й побудовано автором на основі даних (Державна служба статистики України, Міністерство Фінансів України, 2019).

Таким чином, аналізування та дослідження передумов формування та розвитку людського капіталу в Україні, як основного фактору розвитку інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, дало змогу виявити наявність проблем, які обумовлені відсутністю комплексного підходу до формування та розвитку людського капіталу в умовах посилення глобалізаційних процесів.

У четвертому розділі «**Моделі розвитку людського капіталу в умовах глобалізації**» розроблено комплекс моделей розвитку людського капіталу як ключового чинника розбудови інноваційної економіки, де визначені ключові фактори впливу на результуючий показник та враховані прогнози значення трендових моделей.

У ході дослідження обґрунтовано значення ролі підвищення інтелектуалізації людського капіталу. Інноваційна економіка, в основі якої лежать наукомісткі та високотехнологічні виробництва, потребує інтелектуалізації праці. В сучасних умовах глобалізації розвиток економіки неможливий без впровадження нової техніки та технологій, що потребує перетворення інтелекту людини в безпосередню продуктивну силу. В дисертації розроблено національну модель державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації, де акцентовано увагу на інноваційній системі управління людським капіталом та на формуванні стратегії розвитку людського капіталу, яка, наразі, в сучасних умовах відсутня (рис. 7). Також розроблено й запропоновано комплекс концептуальних людиноцентричних моделей, де підкреслюється визначальна роль державного регулювання щодо розвитку людського капіталу в умовах інноваційного розвитку економіки, а саме: модель формування людського капіталу на основі використання соціальних технологій в умовах інноваційного розвитку економіки; інституціональна модель державного регулювання процесами формування, використання та розвитку людського капіталу та інституціональна модель управління людським капіталом.

Досліджено основні фактори впливу на розвиток людського капіталу. Визначено прогнози значення вагомих факторів на короткострокову перспективу за допомогою трендових моделей, які побудовано на основі використання різних типів апроксимуючих залежностей, й визначено коефіцієнт детермінації R^2 (табл. 1).

Рис. 7. Національна модель державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобальної конкуренції
 Примітка: розроблено автором.

Таблиця 1

Моделі, що описують тренди показників впливу на розвиток людського капіталу (прогнозні значення)

Фактори впливу	Моделі	Коефіцієнт детермінації R^2	Прогнозні значення, роки				
			2019	2020	2021	2022	2023
Кількість наявного населення, тис. осіб (Y1)	$Y1 = -364,3x + 53367$	$R^2 = 0,9697$	42438,0	42073,7	41709,4	41345,1	40980,8
Середня очікувана тривалість життя при народженні, обидві статі, років (Y6)	$Y6 = 8E-06x^4 - 0,0013x^3 + 0,0606x^2 - 0,8291x + 70,873$	$R^2 = 0,8894$	71,92	72,07	72,19	72,28	72,33
Видатки зведеного бюджету на розвиток країни, млрд. грн. (Y15)	$Y15 = 1,1035x^3 - 18,248x^2 + 130,3x - 0,1266$	$R^2 = 0,9874$	1572,89	1933,12	2362,80	2868,53	3456,95
Видатки зведеного бюджету на освіту, млрд. грн. (Y16)	$Y16 = 0,1666x^3 - 3,238x^2 + 27,009x - 4,4741$	$R^2 = 0,9619$	234,39	281,14	337,40	404,19	482,49
Випущено фахівців з ВНЗ III-IV рівнів акредитації, тис. осіб (Y23)	$Y23 = -0,8234x^2 + 38,045x + 2,5484$	$R^2 = 0,7946$	402,84	390,66	376,83	361,35	344,23
Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис. осіб (Y27)	$Y27 = 0,0032x^4 - 0,2369x^3 + 5,5731x^2 - 50,348x + 422,03$	$R^2 = 0,9717$	123,08	114,77	110,45	111,12	117,86
Кількість науковців, осіб (Y28)	$Y28 = -80302\ln(x) + 325315$	$R^2 = 0,9761$	52192	49559	47009	44538	42141
Чисельність організацій, які виконують наукові дослідження й розробки (Y31)	$Y31 = -2,363x^2 + 47,994x + 1271,6$	$R^2 = 0,9674$	676	584	488	387	282
Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб (Y38)	$Y38 = -537,27x + 22079$	$R^2 = 0,8365$	16706,30	16169,03	15631,76	15094,49	14557,22
Середньомісячна заробітна плата, грн (Y46)	$Y46 = 105,9x^2 - 354,13x + 2791$	$R^2 = 0,9640$	9840	11709	13791	16084	18590
Очікувана тривалість навчання, років (Y54)	$Y54 = -0,0265x^2 + 0,2545x + 14,674$	$R^2 = 0,9383$	14,6	14,3	13,9	13,5	13,0

Примітка: розроблено автором.

Побудова трендових моделей дала можливість спрогнозувати значення факторів впливу на розвиток людського капіталу на період до 2023 р. В дисертації здійснено економетричне моделювання впливу факторів на розвиток людського капіталу й побудовано кореляційно-регресійні моделі, а саме: модель рівня розвитку людського капіталу, модель розвитку національного ринку праці, модель зростання продуктивності суспільної праці, модель впливу держави на розвиток людського капіталу, модель впливу факторів розвитку людського капіталу на зростання ВВП країни (табл.2).

Таблиця 2

Економетричні моделі розвитку людського капіталу

Показник (залежна змінна Y)	Моделі	Адекватність моделей за критерієм Фішера	t-критерій Ст'юдента
Модель рівня розвитку людського капіталу			
Y1 Індекс людського розвитку	$Y1 = -1,0121 + 0,0203 * X6 + 0,0196 * X54 + 4,0425 * 10^{-6} * X59,$ $R^2 = 0,928$	Грозр = 17,0936 >Fкрит (0,0096)	трозр = 5,850 >табл (2,776)
Модель розвитку національного ринку праці			
Y2 Економічно активне населення (у віці 15 -70 років, тис. осіб)	$Y2 = -5,93 * 10^{-11} + 4,0004 * 10^{-14} * X23 -$ $2,054 * 10^{-13} * X27 + 1 * X39 + 1 * X40 -$ $1,872 * 10^{-13} * X52,$ $R^2 = 1,0$	Грозр = 3,407E+29 >Fкрит (8,85)	трозр = 6,212 >табл (3,182)
Модель зростання продуктивності суспільної праці			
Y3 Рівень суспільної продуктивності праці	$Y3 = 6457,055 -$ $0,346 * X39 + 0,882 * X46 + 0,051 * X58,$ $R^2 = 0,998$	Грозр = 702,32 >Fкрит (6,727E-06)	трозр = 5,087 >табл (2,776)
Модель впливу держави на розвиток людського капіталу			
Y4 Видатки зведеного бюджету на розвиток держави, млрд. грн.	$Y4 = -1,226 -$ $1,988 * X16 + 4,824 * X17 + 11,055 * X18 + 2,156 * X19$ $R^2 = 0,994$	Грозр = 17,0936 >Fкрит (0,0096)	трозр = 5,778 >табл (2,306)
Модель впливу факторів розвитку людського капіталу на зростання ВВП країни			
Y5 ВВП	$Y5 = -$ $311706,7 + 5,104 * X38 + 18,89 * X48 + 1,16 * X11$ $+ 10925,67 * X54 + 2,097 * X52 + 475,10 * X33,$ $R^2 = 0,999$	Грозр = 986,504 >Fкрит (4,21)	трозр = 24,768 >табл (12,706)

Примітка: розроблено автором (X6 - середня очікувана тривалість життя при народженні, обидві статі, років; X11 - кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань, тис.; X15 - видатки зведеного бюджету на людський розвиток, млрд. грн.; X16 - видатки зведеного бюджету на освіту, млрд. грн.; X17 - видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, млрд. грн.; X18 - видатки зведеного бюджету на духовний та фізичний розвиток, млрд. грн.; X19 - видатки зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, млрд. грн.; X23 - випущено фахівців з ВНЗ III-IV рівнів акредитації, тис. осіб; X27 - підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис. осіб; X31 - чисельність організації, які виконують наукові дослідження й розробки; X38 - економічно активне населення у віці 15 -70 років, тис. осіб; X39 - зайняте населення у віці 15 -70 років, тис. осіб; X40 - безробітне населення у віці 15 -70 років, тис. осіб; X46 - середньомісячна заробітна плата, грн; X48 - продуктивність праці людського капіталу, дол./особу; X52 - міграція населення між Україною та іншими державами, приріст (скорочення), тис. осіб; X54 - очікувана тривалість навчання, років; X58 - ВВП України, млн. дол; X59 - ВВП на душу населення, дол. США).

В економіко-математичних моделях враховується значна кількість факторів як прямого, так і опосередкованого впливу на розвиток людського капіталу. Відібрано фактори, які найбільш суттєво впливали на його розвиток. Побудовані багатофакторні регресійні моделі свідчать, що зв'язок між факторами існує і достатньо стійкий. Коефіцієнт множинної детермінації R^2 показує на скільки результуючий показник залежить від факторних ознак. Всі моделі перевірені на адекватність за допомогою розрахункового критерію Фішера й t-критерію Ст'юдента, які порівнюються з табличними значеннями.

Отже, оцінювання розвитку людини за допомогою побудови економетричних моделей дало змогу розробити практичні рекомендації щодо формування та розвитку людського капіталу в умовах прискорення глобалізаційних процесів.

У п'ятому розділі **«Державне регулювання розвитку людського капіталу з урахуванням тенденцій глобалізації»** визначено стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку людського капіталу; запропоновано механізм державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобальних викликів.

У ході дослідження в роботі обґрунтовано роль держави у формуванні та розвитку людського капіталу. Запропоновано авторське бачення категорії «механізм державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації», що визначається як взаємоузгоджена сукупність методів, норм, засобів й важелів держави, які взаємодіють та впливають на процеси формування, використання, розподілу та розвитку людського капіталу в трансформаційному інституціональному середовищі, що відповідає стратегічним орієнтирам країни в напрямі розбудови національної інноваційної моделі розвитку країни з урахуванням особливостей менталітету та у відповідності до глобальних викликів світу. Розроблено організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку людського капіталу, в основі якого запропоновано використання гнучкої державної політики в сфері формування, використання, нагромадження й розвитку людського капіталу на основі створення потужного мотиваційного механізму, що дасть змогу підвищити ефективність розвитку людського капіталу з урахуванням тенденцій глобалізації (рис. 8).

Удосконалено механізм розвитку людського та соціального капіталу, де представлено синергетичний ефект взаємодії двох видів капіталів, що призводить до підвищення продуктивності суспільної праці й виступає головним індикатором соціально-економічного розвитку країни. Запропоновано механізм підвищення конкурентоспроможності людського капіталу та ефективного його використання, в основі якого зростання якості людського капіталу, підвищення ролі інноваційної праці, де головною компонентою виступає інтелектуальна та творча складова індивіда, що є неодмінною умовою розвитку інноваційної економіки. В роботі набув подальшого розвитку механізм державного регулювання міграційних процесів людського капіталу України в умовах глобалізації, який базується на удосконаленні державної міграційної політики, реформуванні Державної міграційної служби та формуванні єдиної інтегрованої системи регулювання міграційних потоків з урахуванням визначених стратегічних напрямів розвитку людського капіталу.

В ході дослідження з'ясовано, що на даний час в Україні відсутня стратегія розвитку людського капіталу. Опрацювання матеріалів дало змогу в дисертаційній роботі розробити й запропонувати власну стратегію розвитку людського капіталу з метою підвищення його якості та ефективності, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації (рис. 9).

Рис. 8. Організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації

Примітка: розроблено автором.

Рис. 9. Стратегія розвитку людського капіталу в умовах глобалізації.

Примітка: розроблено автором.

Обґрунтовано, що якісний розвиток людського капіталу як головної передумови формування структури економіки інноваційного типу, яка базується на інформаційних та інтелектуальних технологіях виробництва, викликає необхідність проведення реформування та удосконалення системної державної політики, орієнтованої на забезпечення базових умов всебічного розвитку людини. Саме активний вплив держави в складних економічних умовах на підвищення ефективності відтворення людського капіталу сприятиме покращенню економічної ситуації в країні та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки в глобалізованому світі.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове концептуальне вирішення проблеми розвитку людського капіталу й ефективного його державного регулювання в умовах посилення глобалізаційних процесів.

Отримані науково-методологічні та практичні результати під час проведення дослідження дають змогу зробити такі висновки:

1. Набув подальшого розвитку категорійно-понятійний апарат, а саме тлумачення категорій: людський капітал, інноваційний людський капітал в умовах глобалізації, глобалізаційно-інноваційна форма людського капіталу, механізм державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації, де головним акцентом виступає ключова роль людини з високим розвитком інтелекту, професіоналізму, креативності, що є неодмінною умовою розвитку інноваційної економіки.

2. Розвинуто теоретико-методологічний підхід щодо визначення ролі людини в суспільстві й економічному розвитку, де вона займає центральне місце серед усіх соціально-економічних процесів. Обґрунтовано концептуальний підхід до розвитку людського капіталу, який в сучасному світі формується й розвивається під впливом глобалізаційних процесів, які мають суперечливий характер. Посилення процесів глобалізації висуває нові вимоги до особистості – акценти переміщуються з витратного фактору на соціальний і продуктивний, де першочергове значення набуває освіта. На перший план виходить людина творча, здатна до самовдосконалення й інноваційної праці.

3. Удосконалено класифікацію видів інвестування в людський капітал та запропоновано розширену систему рівнів його формування в умовах глобалізації. Виокремлено глобалізаційний рівень, в основі якого розглянуто людський капітал транснаціональних корпорацій. Сформовано й удосконалено класифікацію чинників формування та розвитку людського капіталу, де запропоновано групу факторів, які мають вплив на розвиток людини в умовах глобальних викликів.

4. Удосконалено механізм державного регулювання відтворення людського капіталу, який представляє собою сукупність методів, принципів,

інструментів державного впливу на розвиток людини в умовах інституціональних змін, які безпосередньо впливають на фази відтворення та систему інвестування в людський капітал й визначають очікувані ефекти від її використання. Необхідність активізації дій з боку держави в напрямі розвитку інноваційного людського капіталу пов'язано з політикою формування нового ринкового мислення, соціалізації економіки, політичними, правовими та соціально-економічними змінами.

5. Розроблено методологічний підхід щодо оцінювання рівня інноваційного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. Цей метод дозволяє визначити інтегральний показник інноваційного розвитку людського капіталу, інтегральний показник впливу держави на розвиток людського капіталу та інтегральний показник інноваційного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. Формування та ефективне використання людського капіталу є важливою умовою розбудови інноваційно-інвестиційної моделі розвитку нашої держави та однією з найбільш складних соціально-економічних проблем України.

6. Розроблено концептуальні моделі розвитку людського капіталу, де визначена ключова роль державного регулювання в умовах трансформацій, а саме: модель системи інвестування в розвиток людського капіталу; модель формування інституціонального середовища людського капіталу з урахуванням базових принципів та чинників впливу; інституціональна модель державного регулювання процесами формування, використання та розвитку людського капіталу в умовах глобальної конкуренції; інституціональна модель управління людським капіталом та модель формування людського капіталу на основі використання соціальних технологій в умовах інноваційного розвитку економіки.

7. Розроблено економетричні моделі розвитку людського капіталу, які побудовані з урахуванням визначених суттєвих факторів впливу на результуючий показник із застосуванням прогнозних значень трендових моделей, а саме: модель рівня розвитку людського капіталу, модель розвитку національного ринку праці, модель зростання продуктивності суспільної праці, модель впливу держави на розвиток людського капіталу, модель впливу факторів розвитку людського капіталу на зростання ВВП країни. Побудовані рівняння апроксимуючої залежності дали змогу визначити прогнозні значення розвитку людського капіталу. Розроблено національну модель державного регулювання розвитку людського капіталу, де головним акцентом виступає необхідність формування стратегії розвитку людського капіталу в умовах глобальних трансформацій.

8. Удосконалено й обґрунтовано організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку людського капіталу, який, з використанням певних інструментів впливу, дасть змогу сформувати відповідне інституціональне середовище для ефективного розвитку людини, створити потужний мотиваційний механізм й визначити головні стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

9. Удосконалено організаційно-економічний механізм розвитку людського та соціального капіталу. Обґрунтовано, що людський капітал виступає основою економічного розвитку, а соціальний капітал показує зміни у соціальних взаємовідносинах між людьми, задіяних в економічних процесах, де головним акцентом є довіра. Реалізація соціальних технологій у формування та розвиток людського капіталу дозволить покращити стратегічний та фінансовий стан як корпорацій, так і держави в цілому, підвищити корпоративну культуру та конкурентоспроможність, інтегруватися в світовий економічний простір.

10. Удосконалено й обґрунтовано механізм підвищення конкурентоспроможності людського капіталу та ефективного його використання, де акцентується увага на якості людського капіталу. Визначено, що конкурентоспроможність людського капіталу оцінюється його здатністю до високопродуктивної інноваційної праці, можливістю створювати нові соціально-економічні блага й, тим самим, підвищувати рівень та якість добробуту суспільства. Зростання конкурентоспроможності людського капіталу можливо досягти шляхом впровадження ефективних механізмів його стимулювання та координації з боку держави як на макро-, так і на мікрорівні.

11. Удосконалено механізм державного регулювання міграційних процесів людського капіталу в умовах глобалізації, де пропонується реформування Державної міграційної служби, модернізація державної міграційної політики відповідно до визначених стратегічних її напрямів й створення інтегрованої системи регулювання міграційних процесів. Значний вплив глобалізації на міграцію людського капіталу та нелегальну міграцію зумовлює необхідність ведення відповідної політики на державному рівні, спрямованої на максимізацію користі від міжнародної міграції та мінімізації її негативних наслідків.

12. Розроблено стратегію розвитку людського капіталу з метою підвищення його якості та ефективності. Запропонована власна розробка концепції містить стратегічні напрями вирішення проблем ефективного розвитку людського капіталу та джерела їх фінансування. Впровадження стратегії розвитку людського капіталу сприятиме зростанню конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можна беззаперечно говорити про значний вплив глобалізації на розвиток людського капіталу. Однозначно оцінити вплив глобалізації на світові процеси не можна. Глобалізація може сприяти вільному та широкому розповсюдженню капіталів, зростанню зарубіжних інвестицій, розширенню можливостей для розвитку інфраструктури, полегшенню контактів між людьми різних країн. Однак, глобалізація несе з собою не тільки переваги, але й недоліки, негативні наслідки та потенційні проблеми для слабких країн. Тому для забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки України цілеспрямовані, системні інвестиції з боку держави в людський капітал є необхідною умовою майбутнього процвітання нашого суспільства.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1.1. Монографії

1. Шахно, А.Ю., 2019. *Людський капітал в умовах глобалізації: оцінювання, розвиток та державне регулювання*. Кривий Ріг: Видавництво ФО-П Чернявський Д.О.

2. Шахно, А.Ю. та Кравченко, Н.В., 2016. Інституціональне середовище управління людським капіталом в умовах трансформацій. В: Нусінов В.Я., ред. *Аудит управлінської діяльності: адміністративного менеджменту, бізнес-адміністрування, корпоративного управління, менеджменту підприємництва (показники оцінки результатів, їх облік та прогнозування)*. Кривий Ріг: «Козлов». (Особистий внесок автора: досліджено роль держави в управлінні людським капіталом й створенні інституціонального середовища).

3. Шахно, А.Ю., 2016. Роль людського капіталу в інноваційному розвитку національної економіки. В: Akademia Polonijna w Czestochowie. *Globalne aspekty Ekonomii Swiatowej i Stosunkow Miedzynarodowych w warunkach niestabilnosc gospodarczej/ Globalne aspekty Ekonomii Swiatowej i Stosunkow Miedzynarodowych w warunkach niestabilnosc gospodarczej: monografia Miedzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej*, Czestochowa, Akademia Polonijna.

4. Шахно, А.Ю., 2016. Сучасна роль держави у формуванні та розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. В: Herausgegeben vom Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor W. Jatsenko. *Konzeptuelle grundsätze des wirtschaftswachstums bei der globalisierung: kollektive monographie*. Verlag SWG imex GmbH Nürnberg, Deutschland.

5. Шахно, А.Ю. та Кравченко, Н.В., 2015. Соціальні технології в корпоративному управлінні. В: Шапошников К.С. та ін., ред. *Корпоративне управління: процеси, стратегії, технології*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». (Особистий внесок автора: обгрунтовано вплив соціальних технологій на формування та розвиток людського капіталу в корпораціях).

6. Шахно, А.Ю. та Мазурок, П.П., 2014. *Інституціональні перетворення на ринку праці України в сучасних умовах*. Кривий Ріг: Діонат. (Особистий внесок автора: досліджено інституціональні перетворення на ринку праці, удосконалено механізм регулювання інституціональних змін на національному ринку праці).

1.2. Публікації в наукових фахових виданнях України

7. *Шахно, А.Ю., 2018'. Закономірності розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 20, с.139-143 (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*).

* Видання одночасно належать до міжнародних наукометричних баз

8. *Шахно, А.Ю. та Кузьмін, О.Є., 2018а. Державне регулювання міграційних процесів людського капіталу в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*, 5, с.26-35. (Особистий внесок автора: розроблено модель удосконалення механізму державного регулювання міграційними процесами людського капіталу України в умовах глобалізації). (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Research Papers in Economics, PИHЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Research Bible, Соціонет, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, SUNCAT Union Catalogue, COPAC Union Catalogue, J-Gate, Open Access Library, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Академия Google, InfoBase Index, WorldCat*).

9. *Шахно, А.Ю. та Кузьмін, О.Є., 2018b. Національна модель державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобальної конкуренції. *Проблеми Економіки*, 2, с.88 – 97. (Особистий внесок автора: розроблено національну модель державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобальної конкуренції й запропоновано комплекс заходів). (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, PИHЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, EBSCOhost, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, WorldCat, SUNCAT Union Catalogue, Соціонет, J-Gate, Академия Google, ProQuest, Research Bible, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського*).

10. *Шахно, А.Ю. та Кузьмін, О.Є., 2018с. Оцінка рівня розвитку людського капіталу України в умовах глобалізації. *Економіка та держава*, 4, с.7-11. (Особистий внесок автора: проаналізовано рівень розвитку людського капіталу й визначено заходи ефективного його використання). (Міжнародна представленість та індексація журналу: *SIS (Scientific Indexing Services), Google Scholar*).

11. *Shakhno A. and Bublyk M., 2018. The role of socialization of human capital development in global competition conditions, *Економічний аналіз*, Том 28, 4, с.295-304. (Особистий внесок автора: розроблено механізм впливу соціалізації на розвиток людського капіталу й здійснено SWOT-аналіз освітньої системи України). (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor*).

12. *Шахно, А.Ю. та Кравченко, Н.В., 2018. Параметри формування людського капіталу інноваційної праці в умовах глобальних змін. *Бізнес Інформ*, 10, с.390 – 397. (Особистий внесок автора: удосконалено класифікацію параметрів людського капіталу забезпечення інноваційної праці й проаналізовано головні напрями впливу глобалізації, які формують людиноцентричну модель інноваційної економіки). (Міжнародна

* Видання одночасно належать до міжнародних наукометричних баз

представленість та індексація журналу: Research Papers in Economics, PИHЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Research Bible, Соціонет, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, SUNCAT Union Catalogue, COPAC Union Catalogue, J-Gate, Open Access Library, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Академия Google, InfoBase Index, WorldCat).

13. *Шахно, А.Ю., Короленко, О.Б. та Лашкун, Г.А., 2018. Розвиток підприємництва як важливий фактор підвищення якості людського капіталу. *Сталий розвиток економіки*, 2 (39), с.173 – 181. (Особистий внесок автора: проаналізовано фактори впливу на розвиток підприємництва та запропоновано комплекс заходів щодо підвищення якості людського капіталу). (Міжнародна представленість та індексація журналу: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, *Index Copernicus Journals Master List*).

14. *Шахно, А. Ю., Ковальчук, В.А. та Ковальчук, Т.М., 2018. Підвищення ефективності використання людського капіталу підприємствами гірничо-металургійного комплексу. *Інвестиції: практика та досвід*, 9, с.26-32. (Особистий внесок автора: проведено кореляційно - регресійний аналіз факторів, що впливають на ефективність використання людського капіталу, й удосконалено механізм підвищення конкурентоспроможності людського капіталу підприємства та його ефективного використання) (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus, SIS (Scientific Indexing Services), Google Scholar*).

15. *Шахно, А.Ю., Лашкун, Г.А. та Паустановська, Т.І., 2018. Проблеми кількісної оцінки інтелектуального капіталу як складової національного людського капіталу. *Інвестиції: практика та досвід*, 13, с.32 - 36. (Особистий внесок автора: розвинуто методологічний підхід до вимірювання інтелектуального капіталу) (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus, SIS, Google Scholar*).

16. *Шахно, А.Ю. та Андрух, Л.С., 2017. Сучасний стан та перспективи розвитку людського капіталу в Україні. *Інноваційна економіка*, 1-2 (67), с.88-94. (Особистий внесок автора: досліджено стан розвитку людського капіталу України, й визначено шляхи подолання негативних тенденцій) (Міжнародна представленість та індексація журналу: *PИHЦ, Index Copernicus*).

17. *Шахно, А.Ю. та Буханець, В.В., 2016. Оцінювання рівня капіталізації промислового підприємства у контексті його трудового потенціалу. *Економіка та суспільство. Мукачівський державний університет*, 7, с.227-231. (Особистий внесок автора: розвинуто методологічний підхід до оцінювання рівня капіталізації трудового потенціалу) (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*).

18. * Шахно, А.Ю. та Ковальчук, В.А., 2016. Інвестування в людський капітал як фактор інноваційного розвитку економіки України. *Соціально-*

* Видання одночасно належать до міжнародних наукометричних баз

економічні проблеми і держава: електронне наук.-фах. видання. ТНТУ ім. Івана Пулюя, [online] 2(15), с. 33-40. Доступно: <<http://sepd.tntu.edu.ua/index.php/archive/18/482-2016-11-21-15-35-15>>

(*Особистий внесок автора: удосконалено організаційно-економічний механізм інвестування в людський капітал та запропоновано комплекс заходів щодо підвищення якості людського капіталу*) (Міжнародна представленість та індексація журналу: ProQuest LLC (ULRICHSWEB Global Serials Directory), Index Copernicus International SA, Google Scholar, BASE - Bielefeld Academic Search Machine, Ministry of Science and Higher Education, Cosmos Impact Factor and others).

19. *Шахно А.Ю., Короленко, О.Б. та Марендич, Р.С., 2016. Проблеми та перспективи зростання продуктивності праці людського капіталу в умовах глобалізації. *Економіка. Управління. Інновації. Серія, Економічні науки*, [online] 4. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_4_20> (*Особистий внесок автора: розроблено економіко-математичну модель залежності рівня продуктивності праці від факторів впливу*) (Міжнародна представленість та індексація журналу: РІНЦ, Index Copernicus, Google Академія).

20. *Шахно, А.Ю., 2016. Вплив процесів глобалізації на розвиток людського капіталу та стан національного ринку праці. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль: ТНЕУ, 1, Т. 25, с.75-82 (Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor).

21. Шахно, А.Ю., 2015. Оцінка впливу кадрових факторів на рівень підвищення конкурентоспроможності людського капіталу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*, 14, с.107-110.

22. Шахно, А.Ю., 2015. Роль держави в підвищенні якості освіти та професійного навчання як фактора формування людського капіталу України. *Економіка та держава*, 5, с. 97-103.

23. Шахно, А.Ю., Буханець, В.В. та Скочко, К.П., 2015. Вдосконалення професійно-кваліфікаційного рівня персоналу як передумова підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, 2, с.53-58. (*Особистий внесок автора: здійснено оцінювання забезпеченості підприємства трудовими ресурсами та визначено основні напрями вдосконалення їх професійно-кваліфікаційного рівня*).

24. Шахно, А.Ю. та Третяк, Н.А., 2015. Сучасні проблеми формування та розвитку ринку праці в Україні в кризових умовах. *Формування ринкових відносин в Україні*, 3(166), с.205-216. (*Особистий внесок автора: визначено головні проблеми та тенденції ринку праці, розроблено відповідні заходи щодо мінімізації негативних тенденцій на ринку праці в умовах глобалізації*).

* Видання одночасно належать до міжнародних наукометричних баз

25. Шахно, А.Ю., 2014. Діагностика та планування кадрового потенціалу підприємства в кризових умовах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*, 6, Ч. 3, с.222-225.

26. Шахно, А.Ю. та Чайка, О.В., 2014. Планування розвитку соціально-трудова відносин в умовах формування конкурентоспроможної національної економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*, 6 (157), с.234-239. (Особистий внесок автора: здійснено оцінку впливу кадрових факторів на конкурентоспроможність персоналу та удосконалено механізм планування та регулювання соціально-трудова відносин).

27. Шахно, А.Ю., Лашкун, Г.А. та Голобородько, Б.Ю., 2014. Основні напрямки підвищення ефективності праці трудових ресурсів підприємства. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 3, Т. 15, с.237-245. (Особистий внесок автора: надана оцінка ефективності праці та удосконалено організаційно-економічний механізм підвищення ефективності праці трудових ресурсів).

28. Шахно, А.Ю. та Мазурок, П.П., 2013. Умови та чинники розвитку сучасного ринку праці України під впливом глобалізації. *Економіка та держава*, 3, с.16 – 20. (Особистий внесок автора: проаналізовано наслідки впливу глобалізації на сучасний ринок праці й запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності національного ринку праці).

29. Шахно, А.Ю. та Мазурок, П.П., 2013. Модель організаційно-економічного механізму державного регулювання ринку праці та зайнятості населення України. *Актуальні проблеми економічного розвитку: зовнішньоекономічні, виробничі та екологічні аспекти: зб. наук. праць*. Донецьк: ДонДУУ, 265, Т. XIV, с.60-74. (Особистий внесок автора: проаналізовано сучасні тенденції формування інституту зайнятості та розроблено модель організаційно-економічного механізму державного регулювання ринку праці та зайнятості населення України).

30. Шахно, А.Ю., 2013с. Система грейдуння як сучасна форма оплати праці на підприємстві. *Інноваційна економіка*, 6, с.187–194.

31. Шахно, А.Ю., 2013а. Зростання продуктивності праці як індикатор розвитку людського капіталу. *Вісник Криворізького економічного інституту КНУ*, 1, с. 12–18.

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

32. Шахно, А.Ю., 2019. Особливості впливу соціалізації на розвиток людського капіталу в умовах глобалізації. В: Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, ред., *Розвиток соціальної інфраструктури регіонів в умовах євроінтеграції: економіко-правові аспекти: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція*. Харків, Україна, 1–28 лютого 2019 р. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

33. Шахно, А.Ю., Бублик, М.І. та Тхоренко, Д.В., 2019. Вплив інтелектуального капіталу на підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах інноваційної економіки. В: *Донецький національний*

університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського, ред., *Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Кривий Ріг, Україна, 26 квітня 2019р. Кривий Ріг: ДонНУЕТ (*Особистий внесок автора: дослідження інтелектуального капіталу як головного ключового фактора створення конкурентних переваг*).

34. Шахно, А.Ю. та Петришин, О.О., 2019. Розвиток людського капіталу як ключовий фактор підвищення конкурентоспроможності національної економіки. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Розвиток промисловості та суспільства: Міжнародна науково-технічна конференція*. Кривий Ріг, Україна, 22-24 травня 2019 р. Т.1. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ» (*Особистий внесок автора: обґрунтування ролі людського капіталу в підвищенні конкурентоспроможності національної економіки*).

35. Шахно, А.Ю., 2018. Особливості формування та розвитку людського капіталу в умовах посилення глобалізаційних процесів. В: Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, ред., *Економіко-правові засади формування та розвитку регіональної інфраструктури в умовах децентралізації економіки України: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, присвячена 100-річчю НАН України*. Харків, Україна, 1–28 лютого 2018 р. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

36. Шахно, А.Ю., 2018. Державне управління та регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. В: Університет імені Альфреда Нобеля, ред., *Сучасний менеджмент: тенденції, проблеми та перспективи розвитку: I Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених і студентів*. Дніпро, Україна, 29 березня 2018 р. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля.

37. Шахно, А.Ю., 2018. Роль державної інвестиційної політики в забезпеченні процесу формування та розвитку людського капіталу. В: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського, ред., *Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення: матеріали II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Кривий Ріг, Україна, 27 квітня 2018 р. Кривий Ріг: ДонНУЕТ.

38. Шахно, А.Ю., 2018. Принципи формування моделі розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. В: Миколаївський національний аграрний університет, ред., *Екологічні та соціально-економічні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції: V Всеукраїнська інтернет-конференція*. Миколаїв, Україна, 9-11 травня 2018 р. Миколаїв: МНАУ.

39. Шахно, А.Ю. та Клименко, К.В., 2018. Розвиток нестандартних форм зайнятості людського капіталу в умовах інноваційного розвитку. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Розвиток промисловості та суспільства: Міжнародна науково-технічна конференція*. Кривий Ріг, Україна, 23-25 травня 2018р. Т1. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ» (*Особистий*

внесок автора: обґрунтування інноваційної моделі зайнятості та нових її форм в умовах глобалізації).

40. Шахно, А.Ю. та Григораш, Т.С., 2018. Вплив розвитку підприємництва на підвищення якості людського капіталу. В: Національна металургійна академія України, ред., *Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз: Всеукраїнська науково-практична конференція*. Дніпро, Україна, 26-27 квітня 2018 р. Т. 1. Дніпро: НМетАУ (*Особистий внесок автора: визначення ролі підприємництва та розробка заходів щодо підвищенні якості людського капіталу*).

41. Шахно, А.Ю. та Андрух Л.С., 2017. Роль держави та основні чинники формування і розвитку людського капіталу в Україні. В: Економіко-правові аспекти державно-приватного партнерства в умовах децентралізації економіки України: *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених і студентів*. Харків, Україна, 01.02.2017 - 28.02.2017р. Харків: ХНУМГ імені О.М. Бекетова (*Особистий внесок автора: дослідження впливу чинників та ролі держави на розвиток людського капіталу*).

42. Шахно, А.Ю., 2017. Основні проблеми підвищення продуктивності праці людського капіталу в умовах глобалізації. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців: Міжнародна науково-практичної конференція*. Кривий Ріг, Україна, 1-2 березня 2017 р. Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ «КНУ».

43. Шахно, А.Ю., 2017. Вплив держави на інноваційний розвиток освіти людського капіталу. В: Національна металургійна академія України, ред., *Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітнянські аспекти: Всеукраїнська науково-практична конференція*. Дніпро, Україна, 30-31 березня 2017 р. Дніпро: НМетАУ.

44. Шахно, А.Ю., 2017. Роль держави в регулюванні міграційних процесів людського капіталу. В: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського, ред., *Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення: I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Кривий Ріг, Україна, 27 квітня 2017 р. Кривий Ріг: ДонНУЕТ.

45. Шахно, А.Ю., 2017. Інвестування в людський капітал як визначальний фактор розвитку економіки в умовах глобалізації. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Розвиток промисловості та суспільства: Міжнародна науково-технічна конференція*. Кривий Ріг, Україна, 24-26 травня 2017 р. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ».

46. Шахно, А.Ю., 2017. Інтелектуальна міграція людського капіталу в умовах глобалізації. В: Національний університет «Львівська політехніка», ред., *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки: IV Міжнародна науково-практичної*

конференція. Львів, Україна, 18–19 травня 2017р. Львів: В-во Львівської політехніки.

47. Шахно, А.Ю., 2017. Вплив факторів на формування та розвиток конкурентоспроможного людського капіталу в умовах глобалізації. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Сучасний менеджмент: проблеми теорії та практики: II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Кривий Ріг, Україна, травень 2017 р. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ».

48. Шахно, А.Ю., 2017. Роль освіти в формуванні та розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. В: Міжнародний науково-технічний університет ім. Ю. Бугая, ред., *Інтернаціоналізація вищої освіти України: концептуальні засади, здобутки, проблеми, перспективи розвитку: Міжнародна науково-практична конференція*. Київ, Україна, 15-16 грудня 2017 р. Київ: МНТУ ім. Ю. Бугая.

49. Шахно, А.Ю., 2016. Підвищення ролі інноваційної праці людського капіталу підприємства. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Розвиток промисловості та суспільства: Міжнародна науково-технічна конференція*. Кривий Ріг, Україна, 25-27 травня 2016 р. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ».

50. Шахно, А.Ю. та Ковальчук, Т.М., 2016. Роль інтелектуалізації людського капіталу в розвитку економіки. В: Потавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка, ред., *Сучасна економічна наука: теорія і практика: VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція*. Полтава, Україна, 15 листопада 2016 р. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю Кондратюка (*Особистий внесок автора: визначення головних компонент та тенденції інтелектуалізації людського капіталу*).

51. Шахно, А.Ю., 2016. Основні напрями розвитку людського капіталу та національного ринку праці в умовах глобалізації. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Майбутнє – аудит: Міжнародна науково-практична конференція*. Кривий Ріг, Україна, 17 грудня 2016р. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ».

52. Шахно, А.Ю. та Третяк, Н.А., 2015. Основні тенденції розвитку сучасного ринку праці України. В: НО «Перспектива», ред., *Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку: Міжнародна науково-практична конференція*. Дніпропетровськ, Україна, 6-7 лютого 2015 р. Ч. III. Дніпропетровськ: НО «Перспектива» (*Особистий внесок автора: проаналізовано сучасні напрями розвитку ринку праці та запропоновано комплекс заходів*).

53. Шахно, А.Ю. та Скочко, К.П., 2015. Підвищення професійно-кваліфікаційного рівня трудових ресурсів як передумова ефективного використання основних засобів підприємства. В: ГО «Київський економічний науковий центр», ред., *Управління економічними системами: концепції, стратегії, інновації: Міжнародна науково-практична конференція*. Київ, Україна, 27-28 березня 2015 р. Ч. 2. Київ: ГО «Київський економічний науковий центр» (*Особистий внесок автора: обґрунтування впливу*

підвищення професійно-кваліфікаційного рівня трудових ресурсів на ефективність діяльності підприємств та розробка відповідних заходів).

54. Шахно, А.Ю., Лашкун, Г.А. та Козлова, О.О., 2015. Формування та відтворення людського капіталу за рахунок вищої та професійної освіти. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Сучасний менеджмент: проблеми теорії та практики: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Кривий Ріг, Україна, травень 2015 р. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ» *(Особистий внесок автора: обґрунтування ролі держави у відтворенні людського капіталу та розробка заходів, спрямованих на розвиток людського капіталу за рахунок освіти).*

55. Шахно, А.Ю. та Кравченко, Н.В., 2015. Консалтинг як інструмент підвищення якості людського капіталу. В: ГО «Львівська економічна фундація», ред., *Актуальні питання соціально-економічного розвитку держави, регіону та підприємства: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Львів, Україна, 27-28 листопада 2015 р. Львів: ЛЕФ *(Особистий внесок автора: обґрунтування розвитку консалтингу та його впливу на підвищення якості людського капіталу).*

56. Шахно, А.Ю., 2015. Роль соціального аудиту в регулюванні відносин людського капіталу у сфері праці. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Майбутнє – аудит: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Кривий Ріг, Україна, 19 грудня 2015р. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ».

57. Шахно, А.Ю. та Чайка, О.В., 2014. Планування соціального розвитку колективу в умовах ринкової економіки. В: НО «Перспектива», ред., *Перспективи розвитку фінансової системи: економічні та інноваційні аспекти: Міжнародна науково-практична конференція*. Дніпропетровськ, Україна, 30–31 травня 2014 р. Ч. III. Дніпропетровськ: НО «Перспектива» *(Особистий внесок автора: розробка механізму удосконалення планування та регулювання соціально-трудова відносин).*

58. Шахно, А.Ю., 2014. Оптимізація ціннісних орієнтирів в сфері соціально–трудова відносин. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Розвиток суспільної свідомості і проблеми національної ідентифікації: Міжвузівська науково-методична конференція*. Кривий Ріг, Україна, 22 квітня 2014 р. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ».

59. Шахно, А.Ю., Лашкун, Г.А. та Голобородько, Б.Ю., 2014. Оцінка підвищення ефективності праці персоналу підприємства. В: Східноукраїнський інститут економіки та управління, ред., *Проблеми сучасної економіки: IV Міжнародна науково-практична конференція*. Донецьк, Україна, 11–12 квітня. Ч.1. Донецьк: ГО «СІЕУ» *(Особистий внесок автора: обґрунтування системи показників та напрямів оцінювання підвищення ефективності праці).*

60. Шахно, А.Ю., 2013. Основні напрямки оцінки кадрового потенціалу підприємства. В: ДВНЗ «Криворізький національний університет», ред., *Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств: III Всеукраїнська науково-практична*

конференція. Кривий Ріг, Україна, 23–24 квітня 2013 р. Т. 1. Кривий Ріг: КЕІ ДВНЗ «КНУ».

61. Шахно, А.Ю., 2013. Система грейдів як одна із сучасних систем оплати праці персоналу підприємства. В: Таврический національний університет імені В.И. Вернадського, ред., *Особенности развития регионов Украины в новых экономических условиях: IV Всеукраинская web-конференция молодых ученых*. Симферополь, Україна, 7 марта 2013 г. Симферополь: ДИАЙПИ.

62. Шахно, А.Ю., 2013. Інноваційні напрямки розвитку ринку праці в Україні. В: Г.Г. Савіна, ред., *Україна – Польща – ЄС: економіко-правові аспекти розвитку освіти і бізнесу: Міжнародний науково-практичний форум*. Херсон, Україна – Польща, 5-12 травня 2013 р. Херсон: Херсонський національний технічний університет - Асоціація «Ланцухів» (Польща): ПП Вишемирський В.С.

АНОТАЦІЯ

Шахно А.Ю. Моделі розвитку та державне регулювання людського капіталу в умовах глобалізації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. - Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

У дисертації розроблено концептуальні, теоретико-методологічні та прикладні положення розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах глобалізації. Сформовано методологічні положення щодо оцінювання розвитку та державного регулювання людського капіталу з урахуванням тенденцій глобалізації, що дозволило розробити комплексний інноваційно-інституційний підхід до оцінювання розвитку та державного регулювання людського капіталу й запропонувати такі показники: інтегральний показник інноваційного розвитку людського капіталу, інтегральний показник впливу держави на розвиток людського капіталу та інтегральний показник інноваційного розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. Розроблено комплекс моделей ефективного розвитку людського капіталу як головного фактору підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що дало змогу надати практичні рекомендації щодо формування та розвитку людського капіталу в умовах прискорення глобалізаційних процесів. Удосконалено механізм державного регулювання розвитку людського капіталу, що сприятиме активізації важелів впливу держави на розвиток людини. Запропоновано стратегію розвитку людського капіталу з метою підвищення його якості та ефективності як ключового чинника розбудови інноваційно-інвестиційної моделі економіки України в умовах глобалізації.

Ключові слова: людський капітал, розвиток, держава, регулювання, інновації, конкурентоспроможність, моделі, національна економіка, глобалізація.

ANNOTATION

A.Yu. Shakhno. Models of development and governmental regulation of human capital under globalization. - On the rights of manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, Specialty 08.00.03 - Economics and Management of National Economy. – Lviv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

The dissertation develops conceptual, theoretical-methodological and methodological-applied bases of development and governmental regulation of human capital under globalization. The formed methodological basis for measuring development and governmental regulation of human capital considering globalization trends enables creating a complex innovation-institutional approach to measuring development and governmental regulation of human capital as well as calculating the following indicators: the integral indicator of innovative human capital development, the integral factor of governmental impacts on human capital development and the integral indicator of innovative human capital development in conditions of globalization. There are developed models of efficient human capital development as the principal factor of enhanced competitiveness of the national economy, thus allowing of practical recommendations on formation and development of human capital under accelerating globalization. The enhanced mechanism of governmental regulation of human capital development facilitates the surge in governmental impacts on human development. There is also suggested a strategy of human capital development intended to enhance its quality and efficiency as the key factor for establishing the innovation-investment model of Ukraine's economy under globalization.

Keywords: human capital, development, government, regulation, innovations, competitiveness, models, national economy, globalization.

АННОТАЦИЯ

Шахно А.Ю. Модели развития и государственное регулирование человеческого капитала в условиях глобализации. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 - экономика и управление национальным хозяйством. Национальный университет «Львівська політехніка» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2019.

В диссертации разработаны концептуальные, теоретико-методологические и прикладные основы развития и государственного регулирования человеческого капитала в условиях глобализации. Обоснованы методологические положения по оценке развития и государственного регулирования человеческого капитала с учетом тенденций глобализации. Уточнено и развито понятийно-терминологический аппарат таких категорий: «человеческий капитал», «инновационный человеческий капитал в условиях глобализации», «глобализационная инновационная форма человеческого капитала», «механизм государственного регулирования

развития человеческого капитала в условиях глобализации» на основе обобщения научных подходов к трактовке их экономической сущности.

Развит теоретико-методологический подход к определению роли человека в обществе и экономическом развитии, где акцентируется внимание на формировании человекоцентрической модели развития. Обоснован концептуальный подход к развитию человеческого капитала, который в современном мире формируется и развивается под влиянием глобализационных процессов, которые имеют противоречивый характер.

Усовершенствована классификация видов инвестирования в человеческий капитал и предложено расширенную систему уровней его формирования в условиях глобализации. Выделены глобализационный уровень, в основе которого рассмотрено человеческий капитал транснациональных корпораций. Сформирована и усовершенствована классификация факторов формирования и развития человеческого капитала.

Обоснован механизм государственного регулирования воспроизводства человеческого капитала, который представляет собой совокупность методов, принципов, инструментов государственного воздействия на развитие человека в условиях институциональных изменений.

Разработан комплексный инновационно-институциональный подход к оценке развития и государственного регулирования человеческого капитала и предложены показатели: интегральный показатель инновационного развития человеческого капитала, интегральный показатель влияния государства на развитие человеческого капитала и интегральный показатель инновационного развития человеческого капитала в условиях глобализации.

Усовершенствованы концептуальные модели развития человеческого капитала, где определена ключевая роль государственного регулирования в условиях трансформаций, а именно: модель системы инвестирования в развитие человеческого капитала; модель формирования институциональной среды человеческого капитала на основе базовых принципов и факторов влияния; институциональная модель государственного регулирования процессами формирования, использования и развития человеческого капитала в условиях глобальной конкуренции; институциональная модель управления человеческим капиталом и модель формирования человеческого капитала на основе использования социальных технологий в условиях инновационного развития экономики.

Разработан комплекс эконометрических моделей развития человеческого капитала (модель уровня развития человеческого капитала, модель развития национального рынка труда, модель роста производительности общественного труда, модель влияния государства на развитие человеческого капитала, модель влияния факторов развития человеческого капитала на рост ВВП страны), что позволило разработать практические рекомендации по формированию и развитию человеческого капитала в условиях ускорения глобализационных процессов. Предложена национальная модель государственного регулирования развития человеческого капитала в условиях глобализации.

Обоснован организационно-экономический механизм государственного регулирования развития человеческого капитала, что позволило определить главные стратегические направления повышения конкурентоспособности национальной экономики. Усовершенствован механизм развития человеческого и социального капитала, где акцентируется внимание на синергетическом эффекте взаимодействия двух видов капиталов, что приводит к повышению производительности общественного труда и выступает главным индикатором социально-экономического развития страны.

Усовершенствован и обоснован механизм повышения конкурентоспособности человеческого капитала и эффективного его использования, в основе которого рост качества человеческого капитала, повышение роли инновационной труда, где главной компонентой выступает интеллектуальная и творческая составляющая индивида. Усовершенствован механизм государственного регулирования миграционными процессами человеческого капитала в условиях глобализации, где предлагается модернизация государственной миграционной политики и создание интегрированной системы регулирования миграционными процессами.

Разработана стратегия развития человеческого капитала с целью повышения его качества и эффективности как ключевого фактора развития инновационно-инвестиционной модели экономики Украины в условиях глобализации. Предложенная концепция содержит стратегические направления решения проблем эффективного развития человеческого капитала. Внедрение стратегии развития человеческого капитала будет способствовать росту конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализации.

Ключевые слова: человеческий капитал, развитие, государство, регулирование, инновации, конкурентоспособность, модели, национальная экономика, глобализация.